

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut mezinárodních studií

Tomáš Baranec

**Kosovská autonómia a faktory etnického
napätia**

Etnický stret ako nevyhnutný?

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: Tomáš Baranec

Vedúci práce: PhDr. Kateřina Králová PhD.

Oponent práce:

Dátum obhajoby:

Prehlásenie o originálnom autorstve:

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil som len uvedené pramene a literatúru. Súhlasím s tým, aby bola práca sprístupnená verejnosti, pre účely výskumu a štúdia.

V Prahe dňa 21.5. 2010

Tomáš Baranec

Anotácia:

Práca pojednáva o vplyve faktorov etnického napätia, ako ich definoval Svante Cornell na Kaukaze, na eskaláciu napätia a konfliktu medzi Srbmi a Albáncami. V Kosove analyzuje ich pôsobenie v kontexte rozsiahlej autonómie, garantovanej Albáncom juhoslovanskou ústavou z roku 1974. Prvá časť venovaná obdobiu do roku 1981, zohľadňuje charakter a rozsah miestnej autonómie. Druhá kapitola primárne zrovnáva mieru prítomnosti faktorov etnického napätia v Kosove a vo Vojvodine. V poslednej časti zameranej na obdobie rokov 1981 až 1998, je analyzovaný vplyv autonómie na etnickú mobilizáciu kosovských Albáncov v kontexte vysokej intenzity faktorov etnického napätia.

Annotation:

This work focuses on the influence, of ethnical tense in Kosovo, on the escalation of clash between Serbs and Albanians in this region. It describes the effects in context of broad autonomy, witch was granted to Kosova by Yugoslavian constitution in 1974. The first chapter, focused on development before 1981, describes the nature and extent of Kosova's autonomy. The second chapter analyses and compares the extent to witch the factors of ethnic conflict were present in Kosova and Vojvodina. The last chapter, focused on period from 1981 till 1998, analyses the impact, of the autonomy on ethnic mobilisation of Kosovo Albanians in context of high presence of factors of ethnical tense.

Bibliografický záznam:

BARANEC, Tomáš, Kosovská autonómia a faktory etnického napätia, Etnický stret ako nevyhnutný?, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálných vied, Institut mezinárodných studií, 2010, Vedúci bakalárskej práce: PhDr Kateřina Králová PhD.

Kľúčové slová: Kosovo, Juhoslávia, Albánci, faktory, autonómia, Srbi, etnikum

Keywords: Kosova, Albanians, Yugoslavia, factors, autonomy, Serbs, ethnic

Obsah

ÚVOD	1
1. ÚSTAVNÁ REFORMA 1974 A KOSOVSKÁ AUTONÓMIA.....	7
1.1 Právny rámec štatútu Kosova pred rokom 1974.....	7
1.2 Ústava z roku 1974.....	10
1.3. Kosovo po roku 1974	15
2. FAKTORY ETNICKÉHO NAPÄTIA V KOSOVE- ETNICKÝ STRET AKO NEVYHNUTNÝ?	20
2.1 Úloha autonómie	20
2.2 Faktor kultúrnych rozdielov	22
2.3 Faktor úrovne predchádzajúceho konfliktu a mýtu	23
2.4 Faktor národnej koncepcie štátu.....	24
2.5 Faktor hornatého terénu.....	26
2.6 Faktor relatívnej demografie	27
2.7 Faktor príbuzného etnika.....	28
2.8 Faktor ekonomickej výhodnosti	29
2.9 Vplyv background faktorov na etnické napätie v Kosove.....	30
3. KOSOVO PO ROKU 1981 - OD ETNICKEJ MOBILIZÁCIE K ETNICKÉMU STRETU	34
3.1 Obdobie rokov 1981 až 1990- sud naplňajúci sa pušným prachom.....	34

3.2 Úloha katalyzačných faktorov- prechod od napätia k násiliu.....	37
3.3 Kosovo v 90. rokoch - od politiky nenásilného odporu k etnickému stretu	42
ZÁVER	45
POUŽITÁ LITERATÚRA:	49
ZOZNAM PRÍLOH:	52
SUMMARY	57

Úvod

Albánsky secesionizmus a medzietnické násilie prenasledujú Kosovo už po mnoho generácií. Vlna etnických čistiek a masového výháňania, ktorá sa provinciou prehnala v 90. rokoch, predstavovala len vrcholné dejstvo stáročného konfliktu, ktorého koniec je aj napriek momentálnemu upokojeniu situácie, zrejme naďalej v nedohľadne. Je nutné uvedomiť si, že hoci je celý konflikt medzi Srbmi a Albáncami v tomto regióne už hlboko zakorenený a stal sa súčasťou každodenného života na Balkáne, nie je apriórne daným faktom vzájomného srbsko - albánskeho spolužitia.

Ukazuje sa totiž, že intenzita celého konfliktu bola v minulosti neraz determinovaná právnou úpravou postavenia Albáncov v rámci Srbska a mierou im poskytnutej autonómie. Práve preto sa bude táto práca venovať problematike albánskeho secesionizmu v Kosove z hľadiska právnej regulácie postavenia kosovských Albáncov a miery ich participácie na moci.

Práca je založená na hypotéze, že udelenie rozsiahlej autonómie Kosovu, napätie medzi Srbmi a kosovskými Albáncami neutišilo, iba Albáncom poskytlo mocenské pákym umožňujúce v kontexte rozpadu Juhoslávie etnickú a politickú mobilizáciu, za účelom dosiahnutia samostatnosti na Srbsku.

Časovo je táto štúdia vymäzená primárne rokmi 1974 a 1990, teda rokom prijatia juhoslovanskej ústavy, zaručujúcej kosovským Albáncom širokú autonómiu a rokom jej zrušenia. Širší časový rámec, nutný pre pochopenie kontextu, v ktorom je práca ukotvená, predstavuje obdobie od vzniku Juhoslávie v roku 1945 po rok 1974. To sa zameriava na staršie právne úpravy postavenia kosovských Albáncov v rámci Juhoslávie. Na druhej strane sú v tomto širšom rámci zahrnuté roky 1990 až 1998, pri ktorých je popisovaný vývoj v provincii od odňatia autonómie po medzinárodnú intervenciu. Intervencia samotná však už predmetom práce nie je.

V tejto súvislosti sa vynára kľúčová otázka daného textu, ako je možné, že poskytnutie autonómneho štatútu Kosovu, ktoré bolo po prijatí ústavy z roku 1974 prakticky povýšené na úroveň republiky, nevedlo napriek očakávaniam k uspokojeniu albánskych požiadaviek a zmierneniu napätia v provincii. Nutnosť podania adekvátnej odpovede je dôvodom, prečo nemôže mať táto štúdia iba čisto deskriptívny charakter.

Pre Balkán sa vo všeobecnosti vžil termín „sud naplnený pušným prachom“.¹ Táto charakteristika vyplýva z faktu, že región predstavuje to, čo geopolitici nazývajú zónou otrasu. Takáto zóna je typická tým, že je predmetom súperenia strategických záujmov, viacerých mocností, pričom Cohen predpokladá, že by sa po studenej vojne mohlo kompaktné pásmo otrasu od Baltiku, cez východnú Európu po Balkán.² Táto definícia je Balkánu blízka, avšak nevystihuje jeho charakter presne. Balkán nie je ani tak miestom stretu mocností, ako skôr kultúr.³ Je to totiž priestor, kde spolu už po stáročia hraničia západná civilizácia, pravoslávna civilizácia a moslimský svet. Z tohto hľadiska však nie je ojedinelý, ale predstavuje jednu z mnohých takýchto zón.

Regiónom s veľmi podobnou charakteristikou je aj Kaukaz, ktorý sa rovnako ako Kosovo, po rozpade Juhoslávie, stal prakticky okamžite po zániku ZSSR miestom etnického stretu rôznych národov, kultúr a náboženstiev. Kaukazské republiky boli tak isto, ako juhoslovanské republiky súčasťou väčšieho socialistického zväzu a na ich území boli zriaďované autonómne oblasti, ktoré sa neskôr, podobne ako tomu bolo v Juhoslávii, stávali ohniskom odporu voči centrálnej republikovej vláde. Napätie začalo v oboch oblastiach eskalovať priamo úmerne oslabovaniu komunizmu a prepuklo v rovnakej dobe. Otázku, prečo sa niektoré etniká po rozpade Sovietskeho zväzu voči centrálnym vládam postavili a iné nie, si v už spomínanom prostredí Kaukazu, položil Svante Cornell vo svojej monografii *Autonomy and Conflict*.⁴ Práve jeho teoretické východiská, aplikujem v tejto práci na Kosovo. Cornell zistil, že v prípade Kaukazu bol rozdiel medzi jednotlivými etnikami v miere ich odporu voči republikovej vláde spôsobený intenzitou prítomnosti „faktorov etnického napätia“ (FEN), medzi štátotvorným etnikom udeľujúcim autonómiu a menšinovým etnikom, ktoré ju prijíma. V tomto kontexte Cornell rozlišuje dve hlavné triedy FEN: background faktory (BF), ktoré sú schopné dlhodobo udržiavať vysoký stupeň medzietnického napätia, avšak

---

¹ CLINTON Bill, Associated Press, 1999: 15 In: HEHIR, Aidan. The Impact of Analogical Reasoning of US Foreign Policy towards Kosovo, *Journal of Peace Research* [online], 2006, 1, [cit. 2010-04-15], Dostupný z WWW:

<<http://www.jstor.org/stable/27640251>>.

² SAUL, Cohen, *Geopolitics of the World System* [online]. Boston: Rowman & Littlefield Publishing group, 2003 [cit. 2010-04-30], Dostupné z WWW:

<<http://books.google.cz/books?id=QkMD8HKRlgoC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=true>>.

³ Preto sa na neho asi viac hodí Huntingtonov koncept miesta, kde sa stretávajú viaceré civilizácie, pričom Juhoslávii uvádza Huntington, ako modelový príklad. Bližšie: Huntington, P. Samuel, *Stret civilizácií, Boj kultur a proměna světového rádu*, Rybka Publishers, Praha, 2001.

⁴ CORNELL, Svante, *Autonomy and Conflict: Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus-Cases in Georgia*, Štokholm: Elanders Gotab, 2002.

sami o sebe nevedú k prepuknutiu otvoreného konfliktu a katalyzačné faktory (KF), ktoré sú schopné v prípade vysokej koncentrácie BF vyvolať medzietnické násilie.

Medzi BF patria veľké kultúrne rozdiely, zastúpené hlavne rozdielnym jazykom a náboženstvom, národná koncepcia štátu namiesto občianskej koncepcie, vysoká úroveň predchádzajúceho konfliktu a jeho mystifikácia, hornatý a zalesnený terén vhodný k vedeniu partizánskej vojny, relatívna demografia, pri ktorej je autonómne etnikum v rámci autonómnej jednotky (AJ) homogénne usídlené a dominantné, príbuzné etnikum žijúce v okolí AJ, schopné poskytnúť autonómnemu národu podporu a zlá ekonomická situácia autonómnej oblasti a autonómneho národa v porovnaní so zvyškom krajiny. Medzi katalyzačné faktory, ktoré identifikoval Cornell na Kaukaze a ktoré budú v tejto práci aplikované na Kosovo patria, politická transformácia, radikálny vodcovia, odňatie autonómie, vonkajšia podpora (ekonomická, vojenská, alebo diplomatická) a prístup k zbraniam.

Autonómia sa v prípade Kaukazu ukázala byť vzhľadom na fakt, že konzervuje rozdiely medzi etnikami, vytvára elity a autonómny národ posúva organizačne o stupeň vyššie, najsilnejším FEN.⁵ Jej presné zaradenie medzi BF a KF nie je možné, avšak jej vplyv na Kosovo bude dôležitou súčasťou tejto štúdie. Významnú úlohu budú v práci zohrávať aj elity, ktoré boli v Kosove produktom autonómie. Elita je chápaná ako vlastník špičkovej pozície v rámci skupiny, pričom moc, alebo vplyv vyplývajúci z jej pozície majú schopnosť udržiavať, alebo meniť sociálnu štruktúru a s ňou súvisiace normy.⁶ Tak isto kosovské elity, vytvorené autonómny inštitúciami mali značný vplyv na spoločnosť, ktorú dokázali v prípade núdze ovplyvniť a nasmerovať podľa potreby.

Z výsledkov Cornellovej analýzy vyplynulo, že poskytnutie autonómie etnikám s vysokou koncentráciou týchto faktorov, neprispelo na Kaukaze žiadnym spôsobom k zmierneniu napätia. Naopak, jej odňatie sa stalo iskrou k etnickej mobilizácii, ktorá bola urýchlená práve autonómny elitami a orgánmi.

---

⁵ CORNELL, Svante, 2002, str. 127.

⁶ REITMAYER, Morten, *Docupedia- Zeitgeschichte: Begriffe, Methoden und Debatten der zeithistorischen Forschung* [online], 11. 1. 2010 [cit. 2010-04-30], Eliten, Machteilen, Funktionseliten, Elitenwechsel, Dostupné z WWW: <<http://docupedia.de/docupedia/index.php?title=Eliten&oldid=68904>>.

Hľadanú odpoveď na otázku, prečo v Kosove po prijatí autonómie nedošlo k očakávanému zmierneniu medzietnického napätia, nám môže priblížiť komparácia Kosova s druhou AJ Srbska, Vojvodinou. Jej štatút bol ukotvený v tom istom právnom rámci, ako štatút Kosova a vo vzťahu k tomu istému dominantnému etniku, Srbom. Na rozdiel od Kosova, ktoré bolo počas celého obdobia autonómie charakteristické stálym napätím medzi Srbmi a Albáncami, bola Vojvodina známa relatívnou harmonickosťou vzájomného súžitia svojich etnických menšín so Srbmi.⁷ Nutne by teda mali existovať určité faktory, ktoré spôsobili tak rozdielny charakter dvoch AJ v rámci jednej krajiny. Tieto faktory, nám môžu poskytnúť iné analýzy, zamerané na medzietnické napätie v oblastiach vykazujúcich podobné reálie ako Kosovo.

Vyššie popísaný teoretický rámec je v práci samotnej obsiahnutý nasledovne. Prvá kapitola bude predstavovať chronologicko deskriptívnu, empirickú analýzu, zameranú na vývoj kosovskej autonómie a jej dopad na mieru etnického napätia v provincii. Predmetom druhej kapitoly bude aplikácia BF podľa Cornella na Kosovo a Vojvodinu. V nej budú tieto dve provincie porovnávané z hľadiska miery prítomnosti týchto faktorov. Komparácia tu prebehne aj v druhej rovine, medzi Kosovom a Vojvodinou na jednej strane a Kaukazom na strane druhej. Jej predmetom bude zistiť či BF vykazovali rovnaký, alebo podobný vplyv na mieru medzietnického napätia. V poslednej tretej časti, pristúpim k overeniu predpokladu, že odňatie autonómie vyvolalo v danom kontexte vlnu búrlivej etnickej mobilizácie medzi kosovskými Albáncami, ktorá bola poháňaná autonómnymi orgánmi a elitami a umocňovaná vysokou koncentráciou FEN. Táto hypotéza bude overená, prípadne vyvrátená, analýzou etnickej mobilizácie kosovských Albáncov po odňatí autonómie. Rovnako tu bude popísaná úloha jednotlivých KF na eskaláciu napätia v provincii.

Vzhľadom na to, že Kosovo predstavuje už dlhodobo oblasť vysokého napätia, je jeho problematike venované značné množstvo literatúry. Publikácie možno nájsť hlavne od druhej polovice 70. rokov prakticky až dodnes, pričom vychádzajú stále nové. Jedná sa o tému pomerne citlivú a vyvolávajúcu mnoho emócií, pri ktorej treba literatúru vyberať opatrne, skúmať jej východiská a objektivitu. Napriek tomu, že sa práca zakladá predovšetkým na anglicky písaných zdrojoch, využívaní boli srbskí,

---

⁷ ERIN, Jenne, A Bargaining Theory of Minority Demands: Explaining the Dog That Did Not Bite in 1990s Yugoslavia, *International Studies Quarterly* [online], 2004, 4, [cit. 2010-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3693533>>, str. 739.

albánski a aj zahraniční autori. Pri popise ústavného vývoja autonómie v Kosove som pracoval s tromi primárnymi zdrojmi a to juhoslovanskou ústavou z rokov 1963 a 1974,⁸ ako aj so srbskou ústavou z roku 1990.⁹ V tomto kontexte som však využil aj štúdiu, *The 1974 Constitution as a factor in the Collapse of Yugoslavia, or as a Sign of Decaying Totalitarianism* zo zborníku *The road to War in Serbia*, od kolektívu srbských autorov, ktorá analyzovala ústavu z roku 1974 priamo ako faktor vedúci k neskoršiemu násiliu.¹⁰ Množstvo empirického materiálu som čerpal aj zo zborníku *Studies on Kosova*, od skupiny zahraničných autorov, ktorá rozoberala situáciu v provincii komplexne a z viacerých hľadísk.¹¹ V týchto publikáciách dospeli autori k podobnému záveru, poukazujúc na značné posilnenie kosovskej autonómie. S tým, že srbský autori reflektovali vzniknutý stav viac ako primárny zdroj neskoršieho napätia v provincii. Analýza postavenia Albáncov v rámci federácie, čerpala z práce Paula Shoupa *Yugoslavia's National Minorities under Communism*, kde bola podrobne popísaná juhoslovanská menšinová politika, v prvých dvoch desaťročiach od konca druhej svetovej vojny.¹² Časť venovaná otázke FEN, vychádzala najmä z už spomínanej monografie *Autonomy and Conflict* od Svanteho Cornella, ktorá tvorila teoretický rámec celej druhej kapitoly. Značnú časť literatúry predstavovali publikácie venované dejinám Kosova a Juhoslávie. V tomto smere som najviac pracoval s publikáciou *Dějiny Jihoslovanských zemí*, od kolektívu českých autorov, ktorá sa problematikou Kosova zaoberá v širšom kontexte celej Juhoslávie.¹³ Ďalej som vyžil monografie venované čisto dejinám Kosova. Medzi ne patrila najmä monografia *Kosovo, how myths and*

---

⁸ CONSTITUTION OF THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA [online], Belehrad: Secretariat of Information of the Federal Executive Council, 1963 [cit. 2010-03-3], Dostupné z WWW: <www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1963.doc>., resp. *The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*. Ľubľana : DOPISNA DELAVSKA UNIVERZA, 1974.

⁹ *Republic of Serbia, The Constitution* [online], Belehrad : 1990 [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN019071.pdf>>.

¹⁰ DIMITRIEVIĆ Vojin, *The 1974 Constitution as a factor in the Collapse of Yugoslavia, or as a Sign of Decaying Totalitarianism* IN: POPOV, Nebojša, *The road to War in Serbia*, Budapest: Central European University Press, 2000.

¹¹ REPISHTI, Sami; PIPA, Arshi, *Studies on Kosova*. New York: Columbia university press, 1984.

¹² SHOUP, Paul. *Yugoslavia's National Minorities under Communism*. *Slavic Review* [online], 1963, 1, [cit. 2010-05-16]. Dostupný z WWW: <[://www.jstor.org/stable/3000388](http://www.jstor.org/stable/3000388)>.

¹³ TEJCHMAN, Miroslav, et al. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1998.

truths started a war, od Julie Mertus, venujúca sa hlavne obdobiu od začiatku 80. rokov a zameraná na vzťahy Srbov a Albáncov, ktoré tu boli do analyzované do hĺbky.¹⁴

Celkovo sa nedá povedať, že by sa medzi použitými zdrojmi, vyskytla nejaká vyslovene tendenčná literatúra. Srbskí a albánsky autori skôr iba v inej miere zdôrazňovali úlohu a vplyv širokej autonómie z roku 1974. Kvôli nedostatočným znalostiam juhoslovanských jazykov som však nemal možnosť zohľadniť miestnu bibliografiu.

Pri používaní niektorých ustálených odborných výrazov, som kvôli lepšej čitateľnosti textu používal skratky, ktorých zoznam sa nachádza v prílohe číslo jedna. Problematické sa ukázalo byť používanie výrazov autonómna oblasť a autonómna provincia. Kosovo predstavovalo do roku 1963 autonómnu oblasť, pričom Vojvodina mala štatút autonómnej provincie. Po prijatí novej ústavy, získalo aj Kosovo štatút autonómnej provincie. Preto som v texte, kvôli lepšej prehľadnosti používal po celú dobu pre Vojvodinu aj Kosovo pojem autonómna jednotka, ktorý zahŕňa všeobecne región s autonómnym štatútom ako taký. Pri prepise miestnych názvov a mien som používal český prepis podľa už spomínanej publikácie, *Dějiny Jihoslovanských zemí*, ktorý je v tomto smere aplikovateľný aj na text písaný po slovensky.

---

¹⁴ MERTUS, Julie, *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*, Los Angeles : University of California Press, 1999.

1. Ústavná reforma 1974 a Kosovská autonómia

1.1 Právny rámec štatútu Kosova pred rokom 1974

Vzťahy Srbov a Albáncov sú všeobecne známe svojou komplikovanosťou a pretrvávajúcim napätím, avšak už medzi samotnými štátotvornými národmi Juhoslávie sa za dlhé stáročia vzájomného spolužitia v rôznych štátnych celkoch nazhromaždilo veľké množstvo menších aj väčších historických krívd. Hlavne druhá svetová vojna spojená s vyčiňaním ustašovských oddielov na jednej a Četnikov na druhej strane zasadila hlbokú ranu do vzťahu Srbov a Chorvátov, teda dvoch najväčších národov federácie. Za pripomienku na tomto mieste stojí fakt, že ne jeden zo strojcov skazy Juhoslávie vrátane Ratka Mladića, ktorému samotnému Ustašovci zabili otca, bol poznačený práve týmito udalosťami.¹⁵

Jediný národnostný tmel, ktorý umožnil Juhoslávii po druhej svetovej vojne znova povstať, predstavovala partizánska „Ľudová oslobodzovacia vojna“ pod vedením Komunistickej strany Juhoslávie. Bola to práve univerzálna ideológia komunizmu a spoločný boj proti okupácii, čo malo potlačiť a do značnej miery aj potlačilo nacionalizmus jednotlivých národov.

Avšak pri kosovských Albáncoch, ktorí sa už počas juhoslovanského kráľovstva ozbrojene stavali proti Belehradu bola situácia zložitejšia. Albánske jednotky poskytovali na území Kosovo - Metohije a časti Macedónska značnú podporu okupantom, v bojoch proti Juhoslovanským partizánom.¹⁶ Vyššie spomínaný tmel spoločného boja proti fašizmu, ktorý dokázal do určitej miery zahojiť rozkol medzi Srbmi a Chorvátmi, vo vzťahu Srbov a Kosovarov absentoval, pričom aktívna podpora okupačných vojsk zo strany Albáncov vzájomné národnostné antipatie naopak ešte viac vyhrotila.

---

¹⁵ DIZDAREVIĆ, Zlatko; MATEJEVIĆ, Predrag; STEVANOVIĆ, Vidosav, *Strůjci války a míru*, Praha: G plus G, 2003, str. 13

¹⁶ SHOUP, Paul, 1963, str. 65., stiahnuté dňa: 1.3. 2010.

Juhoslávia na čele s Josifom Brozom Titom, bola vytvorená ako federatívna socialistická republika. Príklon k socializmu so sebou niesol z hľadiska národnostnej politiky štátu značné implikácie, keďže komunizmus ako univerzálna ideológia bol antagonistický nacionalizmu a aspoň navonok odmietal dominanciu jedného etnika v rámci štátu. To sa neprejavilo len v Sovietskom zväze, ktorý sa stal mozaikou republík a autonómnych oblastí, ale aj v povojnovej Juhoslávii, ktorá si nemohla dovoliť otvorene ignorovať neštátotvorné etniká žijúce na jej území, pretože tie tvorili značnú časť jej populácie. Kosovskí Albánci predstavovali v roku 1948, 68% obyvateľstva v Kosove.¹⁷ Nová federácia bola vytvorená zo šiestich ľudových republík, pričom ľudová republika Srbska zahŕňala aj „Autonómnu provinciu Vojvodinu a Autonómnu oblasť Kosovo-Metohija“.¹⁸

Predstavitelia Juhoslávie však čelili problému nelojálnosti niektorých etník (najmä Albáncov), ktorý znemožňoval vytvoriť politicky silné autonómne oblasti pod ich kontrolou. Autonómny štatút mal preto v tomto období pre Kosovarov viac kultúrny ako politický charakter. Ten im umožňoval napríklad bilingválnu administráciu na území Kosova- Metohije.¹⁹

Problémom ostala značná izolácia Kosovarov v rámci federácie a ich minimálna participácia na riadení krajiny. Zmena kurzu v menšinovej politike Juhoslávie začala byť zrejma na začiatku 50. rokov, kedy bola spustená „kampaň za prelomenie izolácie menšín vytvorenej silnou kultúrnou autonómiou a separovaným systémom vzdelávania“.²⁰ Táto tendencia sa v plnej miere prejavila aj v ústavnom zákone z roku 1953, kedy boli obe autonómne jednotky de facto redukované na obyčajné dištrikty Srbska. Zväzky AJ na federáciu boli prerušené a ostali iba väzby na so Srbskou republikou.²¹

---

¹⁷ MERTUS, Julie, 1999, str. 316.

¹⁸ REPISHTI, Sami, The Evolution of Kosova's Autonomy Within the Yugoslav Constitutional Framework, In REPISHTI, Sami, PIPA, Arshi. *Studies on Kosova*, New York: Columbia university press, 1984. str. 200.

¹⁹ SHOUP, Paul 1963, str. 74., stiahnuté dňa: 1.3. 2010.

²⁰ Tamtiež, str. 77.

²¹ REPISHTI, Sami, 1984, str. 201.

Vyvrcholenie centralizačných tendencií voči AP predstavovala ústava z roku 1963, ktorá ich v článku 112 definovala ako „socio- politické komunity“ v rámci republiky²². Práva Kosova síce boli posunuté na úroveň Vojvodiny a Albánci boli uznaní za národnosť, avšak zvýšenie akcentu na federalizáciu posilnilo právomoci Srbska a oslabilo AJ ešte viac.²³ Tou dobou však v Belehrade začali prebiehať mocenské boje, ktoré mali zásadne ovplyvniť formu a mieru Kosovskej autonómie na najbližšie dve desaťročia, až do doby všeobecného rozkladu federácie na konci 80. rokov. Hoci je táto práca primárne zameraná na vzťahy medzi Srbmi a kosovskými Albáncami, nesmieme zabúdať, že Juhoslávia predstavovala konglomerát zložitých vzťahov medzi mnohými národmi a etnikami, pričom nad Juhosláviou sa už od jej vzniku ticho vznášal Damoklov meč Srbsko - Chorvátskej rivality.

Tento fakt sa prejavil aj v roku 1966, kedy Tito odvolal Aleksandra Rankovića z postu viceprezidenta štátu a riaditeľa tajnej polície. Ranković bol zástancom juhoslovanského centralizmu a mnohými bol vnímaný ako vodcovská osobnosť Srbska. Po roku 1966 boli štátne úrady, polícia a komunistická strana v Kosove postupne vydané do rúk albánskym komunistom . To vyvolalo medzi Srbskými intelektuálmi vlnu nevôle, čo potvrdil odchod neskoršieho juhoslovanského prezidenta Dobricu Ćosića z ligy komunistov.²⁴ Rovnako sa touto dobou prestalo v médiách používať pejoratívne označenie „Šiptar“ v prospech korektnejšieho termínu „Albánc“ a namiesto názvu „Kosovo i Metohija“, ktorý požadovali Srbi, ale odmietali Albánci, sa začal znova používať starší názov Kosovo.²⁵

Tento trend bol ešte viac upevnený ústavným zákonom o Kosove z roku 1969, ktorý definoval provinciu ako „teritoriálnu jednotku, pôvodne založenú počas vojny a revolúcie“.²⁶ Provincia sa zároveň znova dostala pod kontrolu ako Srbskej republiky, tak celej federácie. Prvý raz vznikol podľa tohto ústavného zákona aj „Najvyšší súd Kosova“ a počet členov provinčného zastupiteľstva v komore národov a národností Federálneho zhromaždenia sa ustálil na desať a provinčná reprezentácia sa stala znova

---

²² CONSTITUTION OF THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA, 1963, článok. 112., stiahnuté dňa: 1.3. 2010.

²³ REPISHTI, Sami, 1984, str. 202.

²⁴ MILLER, Nicholas, The Nonconformists: Dobrica Ćocić and Mica Popović Envision Serbia, Slavic Review [online]. 1999, 3, [cit. 2010-03-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2697566>>. str. 522.

²⁵ GIRGLE, Patric, Kosovo, Praha: Libri, 2009, str. 48.

²⁶ REPISHTI, Sami, 1984, str. 214.

nezávislou na Srbsku.²⁷ Dodatok ústavy z roku 1971 predstavoval v tomto smere už iba poslednú dlažobnú kocku na ceste k ústave z roku 1974.

1.2 Ústava z roku 1974

Problematika kosovskej ústavy z roku 1974 priťahuje už po desaťročia pozornosť zahraničných aj juhoslovanských bádateľov. Tento záujem vedeckej obce je spôsobený najmä radikálnymi zmenami vo vzťahu medzi federáciou a republikami, ktoré z praktického hľadiska vyústili vo vzniku konfederatívneho systému, ako aj vo vzťahu Srbska a autonómnych oblastí, ktoré prináša. Hoci verne nasleduje konštitučné tendencie, ktoré nastali po odstavení Aleksandra Rankovića od moci, predstavuje ich vyvrcholenie. Zároveň sa dá považovať za radikálny protiklad ústavy z roku 1963. Ústava z roku 1974 mala hlboký dopad nie len na juhoslovanský politický systém v celej jeho šírke, ale aj na celú juhoslovanskú spoločnosť, kedy okrem iného pozvoľna spustila etnickú mobilizáciu Srbov a Albáncov vytvorila podmienky pre priamu participáciu na moci

V tejto časti sa pokúsim podať dôkaz o radikálnom prehĺbení kosovskej autonómie, oslabení a znefunkčnení federácie ako takej anových prostriedkoch etnickej mobilizácie v rukách kosovských Albáncov.

Silná politická autonómia, predstavujúca vyšší organizačný stupeň autonómneho etnika v kombinácii s oslabeným štátom je ideálnym prostredím pre vznik autonómnych elít a vytváranie prostriedkov etnickej mobilizácie.

Jednou z najzásadnejších zmien, ktoré nová ústava priniesla, je zmena postavenia AJ. Tie sa fakticky posunuli v mocenskom rebríčku na úroveň republík, hoci de jure ostali integrálnou súčasťou Srbska a na rozdiel od republík nemali garantované právo na vyčlenenie z federácie. Do značnej miery rovnocenné postavenie AJ a republík naznačuje už prvá kapitola základných princípov ústavy z roku 1974, kde sa uvádza, že „Pracujúci ľudia, národy a národnosti majú robiť rozhodnutia vo federácii vzhľadom na princíp dohody medzi republikami a autonómnymi provinciami, solidaritu a reciprocitu, rovnú participáciu republík a autonómnych provincií vo federálnych agentúrach, v súlade so súčasnou ústavou a vzhľadom na princíp zodpovednosti republík

---

²⁷Tamtiež, str. 214- 215.

a autonómnych provincií za ich vlastný rozvoj a rozvoj socialistickej spoločnosti ako celku.²⁸

Markantnosť tejto zmeny si plne uvedomíme, ak vyššie popísané stanovisko z ústavy porovnáme s druhým článkom juhoslovanskej ústavy z roku 1963, v ktorom sa uvádza, že „Socialistická federatívna republika Južoslávie zahŕňa socialistické republiky Bosny a Hercegoviny, Chorvátska, Macedónska, Čiernej hory, Srbska a Slovinska.“ a „Teritórium Socialistickej federatívnej republiky Južoslávie je jednotné, pozostávajúce z teritórií socialistických republík.“²⁹

V rámci Srbska tak vznikli dve oblasti s vlastnou legislatívou, exekutívou a aj súdnictvom priamo napojené už nie na srbskú republiku, ale na federáciu, hoci formálne ostali naďalej súčasťou Srbska. Toto stanovisko zastáva okrem iných aj Vojin Dimitrijević, keď tvrdí že „autonómne provincie boli, z praktického hľadiska povýšené na plnohodnotné federálne jednotky“.³⁰ Následkom toho stratilo Srbsko faktickú kontrolu nad oboma provinciami, ktoré ešte pár rokov dozadu držalo pevne vo svojich rukách. Týmto okamihom začali Albánci z veľkej časti riadiť celé Kosovo. Všetky vyššie popísané zmeny sa zásadne prejavili aj na fungovaní a kompozícii federálneho parlamentu.

Juhoslovanský parlament, Federálne zhromaždenie sa skladal podobne ako parlamenty väčšiny federácii z dvoch komôr: Federálnej komory a Komory republík a provincií. Komora republík a provincií, ktorá je pre nás v danom kontexte zaujímavejšia, sa skladala z delegátov republikových a provinčných zhromaždení, pričom každá republika disponovala dvanástimi zástupcami a každá provincia ôsmimi.³¹ Ako však uvidíme nižšie, tento rozdiel v sile republikového a provinčného zastúpenia bol v praxi zmazaný iným článkom ústavy.

Aby mohol parlament rozhodnúť ako celok, vo väčšine zásadných otázok museli návrh schváliť obe komory parlamentu.³² Paralyzačný účinok ústavy na parlament spočíval najmä v tom, že nebolo možné prijať žiadne rozhodnutie v Komore republík a provincií, ak nebola prítomná čo i len jedna delegácia republiky, alebo provincie a celkovo sa jednanie neúčastnila aspoň polovica delegátov³³. Autonómnemu

²⁸ *The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 1974, Basic Principles I, str. 54.*

²⁹ CONSTITUTION OF THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA, 1963, Article 2., zdroj: www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1963.doc, stiahnuté dňa: 12.3.2010.

³⁰ DIMITRIJEVIĆ, Vojin, 2000, str. 407.

³¹ *The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 1974, art. 292.*

³² DIMITRIJEVIĆ, Vojin, 2000, str. 410.

³³ Tamtiež, str. 408.

(albánskemu) zastupiteľstvu sa v tomto momente dostal do rúk mocný nástroj obštrukcie a zablokovania Komory republík a provincií, čím dokázalo nepriamo znefunkčniť celý parlament. Z tohto hľadiska nezohrával žiadnu rolu ani fakt, že autonómne oblasti mali v komore republík a provincií menej zástupcov ako republiky. Tento mocný nástroj, rovnajúci sa fakticky právu veta, spočíval v článku 295 Juhoslovanskej ústavy z roku 1974, kde sa uvádza, že Komora republík a provincií môže dospieť k rozhodnutiu na sedení, ktorého sa zúčastnia všetci delegáti Republikových zhromaždení a Zhromaždení autonómnych provincií, za prítomnosti väčšiny delegátov komory.³⁴

Zmeny federálneho parlamentu spôsobili ochromenie legislatívneho procesu na úrovni federácie, čo malo za následok praktické znemožnenie akejkoľvek komplexnejšej reformy Juhoslávie čeliace v tej dobe nepriaznivým zmenám ako vnútropolitickým, tak aj zahraničným. Obmedzenie moci federálnych orgánov a zavedenie zložitej legislatívnej procedúry pri schvaľovaní zásadných rozhodnutí, ktoré vyžadovali súhlas predstaviteľov všetkých republík a autonómnych oblastí značne skomplikovalo výkon moci federálnej vlády a predsedníctva v krízových situáciách³⁵.

Z hľadiska nástrojov etnickej mobilizácie a prostriedkov nutných pre vznik autonómnych kosovských elít došlo po prijatí ústavy tiež k zásadným zmenám. Elity kosovských Albáncov sa začali vytvárať už pred rokom 1974, na základe jazykovej autonómie a vyučovania v rodnom jazyku. Avšak novou ústavou získali kosovski zástupcovia prvýkrát možnosť samostatne si regulovať svoje sociálne a ekonomické záležitosti, pričom podľa ústavy bol kosovský parlament definovaný ako najvyšší orgán samosprávy a najvyššia autorita provincie.³⁶

Vrcholným orgánom provincie už nebol teda žiaden srbský orgán na úrovni štátu, ale provinčný parlament. Ten získal okrem iného aj právo zmeniť kosovskú ústavu a disponoval hlasom aj pri zmenách federálnej, alebo srbskej ústavy. Ďalším dôležitým orgánom na úrovni autonómie, ktorý ústava vytvorila bolo predsedníctvo AP Kosova. Malo deväť členov a predstavovalo reprezentatívny orgán provincie. Disponovalo špeciálnymi úlohami v otázkach národnej bezpečnosti a v prípade vojny

---

³⁴ *The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 1974, Article 295.*

³⁵ TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 548.

³⁶ BOKOVOY, Melissa; PAVLOVIĆ, Momčilo, *Research Team 1: Kosovo under Autonomy, 1974-1990* [online], 2010 [cit. 2010-03-13], College of Liberal Arts, Dostupné z WWW: <<http://www.cla.purdue.edu/si/Team1Reporte.pdf>>. Stiahnuté dňa: 13.3 2010.

malo viesť ľudový odpor v provincii³⁷. Tým sa do rúk kosovských Albáncov dostal silný nástroj etnickej mobilizácie, umocnený ešte vznikom kosovskej teritoriálnej obrany.

Nedošlo teda iba k presunu kompetencií zo štátnej úrovne na úroveň regionálnu, ale provincia bola zároveň vymanená z jurisdikcie Srbska a bola popri ňom vyzdvihnutá na štátnu úroveň. Tým sa kosovským zástupcom otvorili dvere umožňujúce im, priamu mocenskú participáciu na federálnej úrovni, čím sa vytvoril priestor, pre vznik profesionálnych albánskych elít.

---

³⁷ Tamtiež stiahnuté dňa: (13.3. 2010).

Kosovská autonómna oblasť sa počas sledovaného obdobia transformovala z dištriktu Srbskej republiky so špeciálnymi jazykovými, kultúrnymi a vyučovacími právomocami po rovnocenného partnera v rámci federácie, ktorý disponoval inštitucionálnou schopnosťou zablokovať celý parlament. Od ústavy v roku 1963, kde bola väčšina moci daná ekonomickým funkcionálnym skupinám ako boli továrenské jednotky, avšak ústava z roku 1974 tento trend zvrátila a formálne garantovala reprezentáciu teritoriálnym jednotkám v jednej komore a zmiešanú reprezentáciu obyvateľstvu a ekonomickým jednotkám v druhej.³⁸

Za týmto pomerene radikálnym konštitučným posunom stojí nemenej radikálny posun spoločenskopolitický. V ústave z roku 1974 možno vystopovať jasné znaky odklonu od staršieho konceptu socialistickej federácie, ktorá prekračuje nacionalizmus jednotlivých národov a národností, príslušníci ktorých sa považujú v prvom rade za príslušníkov socialistickej spoločnosti a až potom národa.

Ústava z roku 1974 ustanovuje vzťahy v rámci federácie už ako vzťahy medzi národmi a národnosťami. Práve pozdvižnutie národností na úroveň národov malo neskôr mať pre Juhosláviu fatálne následky. Bol vyššie popísaný ústavný posun, kto oslabil zjednocujúci revolučný náboj z prvých rokov po druhej svetovej vojne a vyvolal vlnu etnickej a národnostnej aktivizácie naprieč celou federáciou. Bol aj tým, čo dalo albánskej menšine v Kosove štátne inštitúcie, zúčastňujúce sa priamo na moci vo federácii a produkujúce albánske elity. Takáto extrémna miera autonómie vytvorila výborné podmienky pre vznik albánskych politických elít a pozdvihla organizačnú úroveň celého etnika. To sa stalo predpokladom neskoršej úspešnej etnickej mobilizácie

Na jednej strane vznikajúcej juhoslovanskej mocenskej barikády stála teda albánska menšina do tej doby odtrhnutá od zdrojov štátnej moci, ktorá odrazu prebrala faktickú kontrolu nad provinciou a začala sa rovnoprávne podieľať na federálnej moci. Na jej druhej strane za začali mobilizovať Srbi, ktorí sa cítili byť federáciou zradení a obrátili o historické jadro Srbského štátu. Srbsko albánska mocenskopolitická barikáda, predstavovala prvú z rady podobných medzietnických barikád, ktoré mali onedlho začať vznikať po celej Juhoslávii.

---

³⁸ SEROKA, Jim, The Policy- Making Roles of the Yugoslav Federal Assembly: Changes, Trends and Implications, *The Western Political Quarterly* [online], 1984, 3, [cit. 2010-3-20], Dostupný z WWW: < Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/448440>>., str.365.

1.3. Kosovo po roku 1974

Už prvé kroky z konca 60. rokov, po odstránení Alexandra Rankovića smerujúce k väčšej emancipácii Albáncov v Kosove a k posilneniu ich postavenia viedli k mohutným demonštráciám v Prištine z novembra 1968. Táto prvá vlna albánskej etnickej mobilizácie sa dá vysvetliť uvoľnením dlho potláčaného hnevu a nespokojnosti Albáncov s ich ekonomickým a sociálnym postavením v provincii.³⁹ Titov režim predpokladal, že splnením ich požiadaviek a vytvorením skutočne širokej autonómie sa kosovskí Albánci prestanú radikalizovať a odstúpia aj od nárokov na vytvorenie kosovskej republiky prípadne pripojenia k Hodžovmu Albánsku. Srbi na druhej strane mali byť upokojení tým, že Kosovo hoci so značnou samosprávou ostane naďalej integrálnou súčasťou Srbska bez legálneho práva na secesiu. Došlo však presne k opačnému efektu, kedy Albánci naďalej požadovali vytvorenie kosovskej republiky s tým rozdielom, že vďaka novej ústave disponovali oproti minulosti značnou politickou silou na presadzovanie svojich požiadaviek aj na federálnej úrovni. Srbi zas, v presvedčení že Kosovo im bolo federáciou neprávoplatne odobrané, etnickou mobilizáciou, za účelom obnovenia svojej kontroly nad provinciou.

V období od prijatia novej ústavy až do Titovej smrti v roku 1980 sa situácia v provincii na prvý pohľad javila byť stabilizovaná a zdalo sa, že vlna demonštrácií podobná tej z roku 1969 už znova neudrie. Albánci sa tešili širokej kultúrnej aj politickej autonómii, kedy prestali byť terčom šikany a diskriminácie. Do provincie plynula rozvojová pomoc zo štátneho rozpočtu a Prištinská univerzita dávala možnosť štúdia talentovaným mladým Albáncom.

Každodenná kosovská realita však mala s touto ilúziou málo spoločného. Albánci naďalej požadovali vytvorenie kosovskej republiky a diskriminácia nezmizla, bič iba prevzali Albánci a šikanovaní začali byť pre zmenu Srbi.

---

³⁹ GIRGLE, Patric, 2009, str. 48.

Hoci provincia bola z centra štedro dotovaná, nedošlo k žiadnemu razantnému zlepšeniu situácie. Industriálny sektor sa síce rozrástol zo 17,4% v roku 1947 na 38,3% v roku 1970,⁴⁰ nepodarilo sa zabrániť zvyšovaniu bez tak závratnej nezamestnanosti v provincii, ktorá sa tou dobou stávala chronickým problémom. Trocha ironicky pôsobí v tomto kontexte aj fakt, že továrne v Kosove boli vďaka dotáciám, omnoho modernejšie a automatizovanejšie ako tie vo zvyšku federácie, takže popri podobnej produktivite nedokázali vytvoriť toľko pracovných miest⁴¹. Predstavu o ekonomickom stave Kosova si môžeme dokresliť faktom, že v roku 1979 predstavoval HDP Slovinska 203% federálneho priemeru a kosovský iba 28%. Kosovo v tomto smere výrazne zaostávalo dokonca aj za druhou najchudobnejšou jednotkou federácie Bosnou a Hercegovinou so 65% priemerného federálneho HDP.⁴² Práve ekonomická mizéria sa stala hlavným dôvodom srbského exodu z provincie, ktorý neskôr srbské médiá vykresľovali ako genocídu na srbskom obyvateľstve, hoci z provincie v skutočnosti prchal takmer každý, kto mohol bez ohľadu na svoju etnickú príslušnosť.⁴³

Rovnako je pravda, že Prištinská univerzita založená v roku 1969 po tom, ako sa provinciou prehnala vlna všeobecnej nespokojnosti a dlho potláčaného hnevu, otvárala možnosť štúdia značnému množstvu študentov. To bolo však len pozlátkou juhoslovanského sociálneho inžinierstva pod ktorým sa skrýval prehrdzavený systém, kedy bolo na školy prijímané veľké množstvo študentov, aby sa aspoň štatisticky znížila nezamestnanosť v provincii. Absolventi univerzity v Prištine sa však aj napriek nadobudnutému vzdelaniu nedokázali presadiť. Kosovo samotné im svojim marginálnym postaveným v rámci federácie nedokázalo poskytnúť uplatnenie. Politickokultúrna emancipácia teda v tomto kontexte viedla k vzniku ambicióznej a vzdelanej vrstvy, ktorá nebola schopná nájsť adekvátne uplatnenie a postupne prepadla skepse a nedôvere v juhoslovanský model.⁴⁴

---

⁴⁰ PRIFTI, Peter, *Kosova's Economic: Problems and Prospects*. In REPISHTI, Sami; PIPA, Arshi, *Studies on Kosova*, New York: Columbia university press, 1984, str. 136.

⁴¹ PRIFTI, Peter, 1984, str. 137.

⁴² Tamtiež, str. 130- 131.

⁴³ Tamtiež P, 1984, str. 146- 159.

⁴⁴ GIRGLE, Patric, 2009, str. 50.

Charakteristickými javmi daného obdobia boli teda pretrvávajúca hospodárska depresia, exodus obyvateľstva zneužívaný srbskými médiami pre etnickú mobilizáciu Srbov, za účelom znovuzískania kontroly nad provinciou a dorastnie novej ambicióznej a vzdelanej albánskej vrstvy deprimovanej realitou každodenného života v Kosove.

V tomto zmenenom kontexte sa výrazne transformovali aj vzťahy medzi Srbmi a Albáncami v provincii. V predchádzajúcich dekádach Juhoslávie to boli Albánci, kto bol v Kosove vystavovaný šikane a ostrakizácii zo strany Srbov. Neprekvapuje teda, že Albánci začali po prevzatí moci v provincii, desaťročia útlaku Srbom oplácať rovnakou mincou.

Otázne však je, v akej miere k tomuto javu dochádzalo. Hľadanie odpovede na túto otázku je komplikované srbskou masmediálnou kampaňou, ktorá dramatizovala každý jeden prípad diskriminácie Srbského obyvateľstva v provincii. Napriek tomu, že tento jav nebol enormne frekventovaný, srbské médiá ho publiku servirovali pravidelne, čo ešte viac prospievalo srbskému nacionalizmu, začínajúcemu sa od roku 1974 ozývať stále viac. Ani názor odborníkov nie je pri tejto otázke jednotný.

Patric Girgle napríklad pripúšťa, že v druhej polovici 70. rokov došlo k dokázateľným prípadom protisrbskej diskriminácie, nátlaku a násilia, avšak dodáva, že sa jednalo väčšinou o individuálne prípady, ktoré boli v Srbsku silne medializované.⁴⁵

Jan Pelikán naproti tomu uvádza, že dôsledkom vyššej úrovne národnej emancipácie bol neústupnejší, až agresívnejší postoj Albáncov voči Srbom v Kosove, pričom v oblastiach, kde mali Albánci navrch boli Srbi vystavovaní ústrkom, bojkotu a ostrakizácii.⁴⁶ Dá sa však usudzovať, že diskriminácia Srbov v Kosove nebola taká radikálna, ako ju vykresľovali médiá v Belehrade a za ich emigráciou z provincie stál skôr neutešený hospodársky stav popisovaný vyššie. Na druhú stranu je však zrejmé, že Albánci sa po nadobudnutí politickej moci v Kosove moci začali diskriminácie a ostrakizácie srbského obyvateľstva v určitej miere dopúšťať. Jej intenzita sa zvyšovala priamo úmerne zvyšovaniu medzietnického napätia v provincii.

---

⁴⁵ Tamtiež, str. 50.

⁴⁶ PELIKÁN, Jan *Jihoslovanská krize : Kořeny a souvislosti*, Praha: Karolinum, 1996, str. 54.

V tomto kontexte je nutné spomenúť ešte jeden fenomén a to nárast Srbského nacionalizmu po prijatí ústavy z roku 1974. Ak sa chceme zaoberať vývojom medzietnického napätia v Kosove v tomto období, nesmieme sa zameriavať iba na kosovských Albáncov, ale musíme sa venovať aj reakcii Srbov. Tá jednanie Albáncov neraz priamo determinovala a naopak. Charakter etnickej mobilizácie sa totiž v mnohom podobá tzv. väzenskej dileme, prípadne zbrojným pretekom, kedy mobilizácia jedného etnika, okamžite spúšťa proces etnickej mobilizácie u iného etnika. To nechce, z obavy pred vypuknutím konfliktu ostať pozadu s tým, že etnická mobilizácia na určitom stupni začne sama ku konfliktu viesť. Takže významnú rolu pri mobilizácii kosovských Albáncov stupňujúcej napätie v provincii zohrala o niečo skoršia mobilizácia Srbov.

Väčšina Srbov s výrazným posilnením kosovskej autonómie od začiatku nesúhlasila a už onedlho po jej uvedení do praxe začali predstavitelia Srbska požadovať jeho revíziu. V roku 1976 podali srbskí predstavitelia návrh zmeny ústavného štatútu Srbska spôsobom, ktorý by integroval provincie do republiky bez toho aby ich zrušil. A to prostredníctvom stanovenia jednotných kompetencií pre celú republiku, bez ktorých Srbsko nebolo schopné fungovať ako štát. Tento dokument nazvaný „Modrá kniha“ sa medzi ostatnými republikami a hlavne provinciami stretol s odporom a bol označený za nacionalistický.⁴⁷

Nárast nacionalizmu a politických požiadaviek Albáncov, nenechal na seba v tejto socio- politickej klíme dlho čakať. Len malé množstvo kosovských Albáncov sa uspokojilo so širokou autonómiou a v provincii sa ozývali stále silné hlasy za vytvorenie Kosovskej republiky, pričom mnohí kosovskí Albánci hľadali s nádejou na Hodžovo Albánsko. V priebehu 70. rokov sa im dokonca podarilo zorganizovať niekoľko ilegálnych skupín, medzi ktoré patrili okrem iných: Červená ľudová fronta a Hnutie národného oslobodenia.⁴⁸ Je otázne do akej miery stáli tieto skupiny na pozadí búrky albánskych protestov v roku 1981. Časť autorov im pripisuje zásadnú úlohu na prípravách demonštrácii a časť považuje demonštrácie za spontánny prejav nespokojnosti študentov zo situáciou na prištinskej univerzite, pričom politický podtext

---

⁴⁷ PEŠIĆ, Vesna, *Ethnic Mobilization in Serbia* [online], 2007 [cit. 2010-03-25], Eur.AC Research, Dostupné z WWW

: <<http://www.eurac.edu/nr/rdonlyres/33ff862c-e91b-46cd-8a2a-b21e28c261f9/0/serbiareportweb.pdf>>., str. 7.

⁴⁸ TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 555.

sa do hnutia dostal až neskôr po brutálnom zásahu polície.⁴⁹ Odhliadnuc od toho, je zrejmé, že k zmierneniu napätia v provincii nedošlo ani po vytvorení širokej autonómie a že abánske požiadavky na vytvorenie štatútu federálnej republiky napriek očakávaniam Belehradu neutíchli.

V kontexte týchto udalostí sa nám naskytuje zaujímavá analógia s ďalšou autonómnou provinciou Vojvodinou, kde bola situácia až do konca 80. rokov bezproblémová a medzi jednotlivými etnikami panovali harmonické vzťahy.⁵⁰ Prečo nedochádzalo vo Vojvodine, ktorá mala rovnaký ústavný štatút ako Kosovo k takým výbuchom napätia a násilia? Odpoveď na túto otázku nám môže podať analýza prítomnosti faktorov etnického napätia v Kosove a vo Vojvodine.

---

⁴⁹ GIRGLE Patric, 2009, str. 52. a TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 555.

⁵⁰ PELIKÁN Ján, 1996, str. 19.

2. Faktory etnického napätia v Kosove- etnický stret ako nevyhnutný?

Pri hľadaní faktorov, ktoré spôsobili tak rozdielny vývoj v Kosove a vo Vojvodine, budem vychádzať z predpokladu, že na Kosovo možno aplikovať rovnaký teoretický rámec, aký použil Cornell v prípade Kaukazu. Cieľom tejto kapitoly, bude popri overení daného predpokladu, hlavne komparácia výsledkov analýzy prítomnosti BF v Kosove a vo Vojvodine. Popritom sa pokúsím zistiť, či obe provincie vykazovali zásadnejšie rozdiely v miere prítomnosti BF, ktoré by mohli vysvetliť ich rozdielny vývoj po udelení autonómie.

2.1 Úloha autonómie

Pojem autonómia pochádza z gréckeho *autonomos*, čo sa dá voľne preložiť ako „riadiaci sa vlastnými zákonmi“. Teritoriálna autonómia predstavuje kompromis medzi menšinou požadujúcou kontrolu nad určitým územím a štátom chrániacim svoju teritoriálnu integritu. Býva preto často považovaná za mechanizmus riešenia etnických konfliktov a jej aplikácia na oblasti obývané neštátotvornými etnikami, bola neraz úspešná a zamedzila vzniku napätia. Aj napriek tomu existuje predpoklad, že za určitých podmienok môže autonómia účinkovať presne naopak, ako katalyzátorom medzietnického napätia.⁵¹ Odňatie autonómie môže, v závislosti na konkrétnom prípade, pôsobiť aj ako BF a aj ako KF, pričom v Kosove zapôsobilo podľa Cornella ako katalyzáčný faktor, ktorý spustil cyklus násilia⁵².

Autonómia, ktorá sa na Kaukaze ukázala byť najsilnejším faktorom, pôsobí v tomto kontexte vo viacerých rovinách.⁵³ Poskytuje etnickej menšine jasne vymedzené a oficiálne hranice, s ktorými sa môže identifikovať.⁵⁴ V stave všeobecného rozkladu prípadne oslabenia štátu, ktorý môže byť spôsobený práve politickou a ideologickou transformáciou, ako tomu bolo na konci 80. rokov aj v Juhoslávii, má autonómne etnikum pred očami jasne vymedzené územie, ktoré si môže nárokovať

---

⁵¹ CORNELL Svante, 2000, str. 1.

⁵² Tamtiež, str. 36.

⁵³ Tamtiež, str. 127.

⁵⁴ Tamtiež, str. 16.

a ktoré podlieha jeho autonómnej vláde. Stojí za povšimnutie, že centrálnym motívom kosovskej vlajky je práve obrys hraníc Kosova, tak ako boli vymedzené počas Juhoslávie.

Autonómia značne zvyšuje skupinovú identitu a to hlavne prostredníctvom oddeleného systému vzdelávania, ktoré bolo v Kosove prítomné od okamihu vytvorenia jeho autonómneho štatútu. Separované školstvo a kultúrne práva, ktoré sú pre autonómiu bežné konzervujú, etnické rozdiely ktoré by sa za iných okolností mohli začať postupne zmazávať.

V smere posilňovania etnickej identity a zväčšovania schopnosti kolektívnej akcie pôsobí kontrola štátnych inštitúcií.⁵⁵ Etniká bez autonómneho štatútu nedisponujú regionálnou vládou a v prípade, že sa chcú postaviť centrálnej vláde musia sa najskôr dostať na túto organizačnú úroveň, kedy je jasné kto velí a existuje jasne vymedzená hierarchia .

S autonómnymi inštitúciami úzko súvisí aj vznik autonómnych elít a vodcov. Tie pôsobia v dvoch rovinách, jednak zvyšujú rovnako ako inštitúcie kapacitu autonómneho etnika v prípade ohrozenia konať a keďže autonómia je zdrojom ich moci, vytvárajú tlaky na jej posilnenie, k čomu využívajú udržiavanie nacionalistického sentimentu.

Autonómny štatút so sebou často prináša aj samostatné zdroje financií, ktorými autonómna vláda disponuje. Tie sa dajú v prípade konfliktu využiť proti centrálnej vláde.⁵⁶

S autonómiou sa spája aj privilégium vlastných masmédií pod, kontrolou autonómnych autorít.⁵⁷ Autonómna vláda tak získava nástroj, ktorým môže formovať verejnú mienku a v prípade konfliktu s centrom urýchliť a zintenzívniť mobilizáciu autonómneho etnika.

Posledným špecifikom autonómnych oblastí je lepšia schopnosť získavania zahraničnej pomoci. To vyplýva v značnej miere, z existencie autonómnych inštitúcií a jasných hraníc daného teritória, ktorými neautonómne etniká nedisponujú.

---

⁵⁵ CORNELL Svante, 2000, str. 17.

⁵⁶ Tamtiež, str. 18.

⁵⁷ Tamtiež, str. 19.

2.2 Faktor kultúrnych rozdielov

Kultúrne rozdiely sa prejavujú v dvoch hlavných rovinách, náboženskej a jazykovej. Pričom jazykové kritérium je relevantné v prípade, že sa dve etniká svojimi rodnými jazykmi nedokážu dohovoriť. To, že jazyk je dôležitý stavebný kameň národnej identity, dokazujú aj pokusy Srbov, Chorvátov a Bosniakov o vytvorenie separovaných jazykov, ktoré sa začali prakticky okamžite po rozpade Juhoslávie.⁵⁸ Symbolicky sa to dá chápať ako súčasť snahy o zavrnutie juhoslovanskej identity a vybudovanie národnej. Hoci sú ako Srbčina tak Albánčina jazyky indoeurópskeho pôvodu, sú si navzájom nezrozumiteľné. Albánci mali už od 50. rokov vlastné základné a stredné školstvo, kde sa vyučovalo po albánsky, pričom na konci 60. rokov k tomu pribudla ešte univerzita v Prištine. Z náboženského hľadiska je drvivá väčšina Srbov pravoslávna, pričom práve príslušnosť k pravosláviu tvorí významnú súčasť ich národnej identity. Naopak Albánci patria k sunitskej vetve islamu, hoci náboženstvo v ich identite nezohráva až takú významnú úlohu. Srbi sa v tomto smere historicky neraz vymedzujú práve bojom proti moslimskej expanzii na Balkáne.⁵⁹

Prítomnosť tohto faktoru sa dá do určitej miery vystopovať aj vo vzťahu Srbov a vojvodinských Maďarov. Maďarčina ako jazyk ugrofínskeho pôvodu je Srbom nezrozumiteľná. Maďari sú z náboženského hľadiska síce vo väčšine katolíci a patria tak do západnej vetve kresťanstva, sú na rozdiel od Albáncov predsa len kresťania. Treba si uvedomiť, že pravoslávny Srbi sa v minulosti nachádzali v boji o zachovanie svojej identity viac s moslimským svetom ako so západným kresťanstvom.

Na Kaukaze bol tento faktor Cornellom identifikovaný ako menej intenzívny a v menšej miere podnecujúci napätie. Vyskytol sa totiž iba v jednom prípade konfliktu z troch, pričom jeho vysoká koncentrácia bola objavená aj vo vzťahu národov, medzi ktorými konflikt nevypukol.⁶⁰

Podobné výsledky, vykazuje aj nami sledovaná oblasť. V Juhoslávii, ako socialistickej krajine, náboženský faktor nezohrával až takú významnú úlohu, pričom faktor kultúrnych rozdielov bol prítomný ako v Kosove, kde napätie vypuklo, tak vo Vojvodine kde k jeho eskalácii nedošlo.

---

⁵⁸ Tamtiež, str. 111.

⁵⁹ ARMICHAEL, Cathie, 2002., str. 21- 39.

⁶⁰ CORNELL Svante, 2000, str. 112- 113.

2.3 Faktor úrovne predchádzajúceho konfliktu a mýtu

Mimoriadne intenzívny faktor vo vzťahu Srbov a kosovských Albáncov, posilnený skutočnosťou, že sporné územie Kosova a Metohije má pre Srbov takmer sakrálny charakter. Popri fakte, že v stredoveku tvorilo jadro Srbského štátu spája sa aj s bitkou na Kosovom poli (1389), ktorá predstavuje kľúčový moment srbských dejín. Rovnako v období osmanskej poroby predstavovalo Kosovo pre Srbov kultúrne - náboženské centrum, udržiavajúce pri živote ich pravoslávnu identitu. Kosovský mýtus dodnes značne ovplyvňuje myslenie a identitu Srbov. Je to mýtus podľa, ktorého si srbský národ na čele s princom Lazarom vybral nebeskú slávu namiesto slávy pozemskej, mýtus odvahy (Miloš Obilić) a zrady (Vuk Branković), ktorý vytvoril u Srbov dve kategórie myslenia. Oni sú potomkami Miloša Obilića a kosovskí Albánci ako zradní islamizovaní Slovania sú potomkovia Vuka Brankovića. U Srbov sa v súlade s týmito dvoma kategóriami vytvorilo povedomie, že každý z nich má povinnosť položiť život za ochranu slobody, viery a štátu tak ako Lazarovo vojsko. Každý, kto koná v súlade s týmto princípom, je hrdina ako Obilić a ten, kto sklame, je zradca ako Branković.⁶¹

Kolektívna pamäť, ktorá tieto srbské mýty vtlača do stále nových generácií. Činí tak hlavne prostredníctvom školskej výučby, pričom sa ukazuje že ani po páde Miloševičovho režimu neprestali byť súčasťou srbských učebníc dejepisu.⁶²

Eva Škorvanková definovala štyri hlavné mýty objavujúce sa naďalej v Srbských učebniciach, z ktorých tri sú pre túto prácu dôležité. Kosovo je tu popisované, ako kolíska srbskej štátnosti, čo je do určitej miery pravdivé tvrdenie s tým, že mocenské centrum nebolo v stredovekom Srbsku pevne stanovené, avšak na území Kosova sa rozprestieral Pečský patriarchát, ktorý sa stal centrom srbskej pravoslávnej cirkvi a ktorému je v učebniciach dodnes venovaná značná pozornosť. Objavuje sa tu aj predstava, podľa ktorej sú kosovský Albánci islamizovaní a albanizovaní Srbi. Zmenu etnickej štruktúry Kosova, ktoré bolo pred tým údajne čisto Srbské, autori srbských učebníc vykresľujú ako následok vyhánania Srbov a ich poalbánšťovania. Toto tvrdenie

⁶¹ HLADKÝ, Ladislav, *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*, Praha: H&H, 1993., str. 27.

⁶² ŠKORVANKOVÁ, Eva. *Srbské mýty o Kosove* [online], 2007 [cit. 2010-04-01], Zahraničná politika, Dostupné z WWW: <<http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=187>>.

je tiež pomerne komplikované, pretože je dokázané, že Albánci toto územie obývali už pred Osmanskou nadvládou, hoci pomer bol určite iný ako ku koncu 20. storočia. Rovnako je tu venovaný značný priestor tvrdeniam, podľa ktorých prišli Srbi na územie Kosova skôr, ako Albánci. Tento ťažko dokázateľný, ale aj ťažko vyvrátiteľný mýtus, je posilňovaný hlavne antagonizmom voči albánskemu mýtu, podľa ktorého sú práve Albánci ako potomkovia Ilírov autochtónnym obyvateľstvom na tomto území. Úroveň starších konfliktov, ktoré vyplývajú napríklad aj z albánskej podpory Nemcov a Talianov počas druhej svetovej vojny ich mystifikácia je skutočne veľmi vysoká.

V prípade vojvodinských Maďarov a Srbov sa vyskytujú tiež konflikty z minulosti, hlavne z 19. storočia, kedy Maďari tvorili dominantné etnikum v rámci Uhorska, ktorého bola v tej dobe Vojvodina súčasťou. Represie zo strany Maďarov sa naplno rozbehli po roku 1867, kedy došlo k Rakúsko - Maďarskému vyrovnaniu a nevyhli sa ani Srbom.⁶³ Avšak čo je dôležité, nedošlo k ich mytizácii v takej miere, ako v prípade Kosova a v srbskej kolektívnej pamäti nezohrávajú silnú úlohu. Takže prítomnosť tohto faktoru vo Vojvodine na vysokej úrovni môžeme vylúčiť.

Na Kaukaze, hrali podľa výsledkov Cornellovej analýzy staršie konflikty a ich mytizácia, mimoriadne silnú úlohu. Boli prítomné vo všetkých prípadoch konfliktu, avšak len v dvoch zo šiestich prípadoch kedy konflikt neprepukol.⁶⁴ Významnú úlohu tohto BF potvrdzuje prípad Kosova, kde došlo vo vzťahu Srbov a Albáncov k mimoriadne silnej mytizácii. Tieto mýty tu v 90. rokoch živili rodiaci sa nacionalizmus. Keďže vo Vojvodine bol tento faktor prítomný v omnoho miernejšej forme, potvrdzujú sa aj tu Cornellove výsledky získané na Kaukaze.

2.4 Faktor národnej koncepcie štátu

Juhoslávia ako socialistická krajina budovala od svojho vzniku v prvej polovici 40. rokov koncepciu občianskeho štátu, kedy sa mal jej obyvateľ cítiť v prvom rade ako občan Juhoslávie a až v druhom ako Srb, Chorvát, alebo Slovinec. Bolo to spôsobené, na jednej strane ideologickými dôvodmi, kedy mal socializmus ako univerzálna ideológia potlačiť nacionalizmus jednotlivých národov a na druhej strane čisto praktickými dôvodmi, kedy by sa pri národnej koncepcii štátu vo federácii piatich

---

⁶³ ERIN, Jenne, 2004, str. 739.

⁶⁴ CORNELL Svante, 2000, str. 116.

národov objavilo priveľa odstredivých tendencií schopných Juhosláviu roztrhať.⁶⁵ Odmietnutie nacionalizmu a privilegovaného etnika demonštroval podľa Pelikána už samotný pôvod najvýznamnejších komunistických vodcov (Tito - Chorvát, Kardelj - Slovinec, Ranković - Srb a Djilas - Černohorec).⁶⁶

Ak sa však lepšie pozrieme na situáciu v Juhoslávii na konci 80. a začiatku 90. rokov uvidíme, že vo všetkých jej republikách prekvitala národná koncepcia vo svojej najextrémnejšej podobe. Prvé náznaky možných problémov sa objavil v roku 1966 počas Rankovićovho prípadu a v roku 1967, kedy bola v Záhrebe vydaná deklarácia požadujúca samostatnosť spisovnej chorvátčiny.⁶⁷ Avšak zlom začal v tomto smere nastávať práve po prijatí ústavy z roku 1974, kde sa začala zdôrazňovať úloha jednotlivých republík a po vytvorení širokej autonómie v Kosove sa spustila etnická mobilizácia Srbov, ktorá sa stala prvohýbateľom ostatných etnických mobilizácií naprieč celou Juhosláviou.

Ďalšou udalosťou, ktorá zrýchlila transformáciu Juhoslávie z občiansky koncipovaného štátu, na združenie národne koncipovaných štátov, bola smrť Tita ako spojovacieho článku federácie v roku 1980 nasledovaná búrkou nepokojov v Kosove rok na to. Touto dobou sa už začali vytvárať vo všetkých krajinách a autonómnych oblastiach nacionalisticky orientované oligarchie. Môžeme teda konštatovať, že od 80. rokov bol faktor národnej koncepcie štátu v Juhoslávii silne prítomný a ovplyvňoval ako dianie v Kosove, tak vo Vojvodine.

Na Kaukaze sa tento BF ukázal byť spolu so staršími konfliktami a mystifikáciou, jedným z najsilnejších. Národne koncipovaný štát sa vyskytol vo všetkých prípadoch konfliktu a v troch zo šiestich prípadov v ktorých ku konfliktu nedošlo.

Výsledky získané analýzou situácie v Kosove a Vojvodine Cornellovým výsledkom neodporujú, keďže tento BF bol vzhľadom na existenciu v rovnakom štáte prítomný v oboch AP. Tak isto aj jeho intenzita bola v Kosove, z hľadiska vytvárania medzietnického napätia značná.

---

⁶⁵ SHOUP, Paul, 1963, str. 65- 71, stiahnuté dňa: 1.4. 2010.

⁶⁶ PELIKÁN Jan, 1996, str. 6.

⁶⁷ Tamtiež, str. 12

2.5 Faktor hornatého terénu

Je diskutabilné, do akej miery je členitosť terénu potrebná pre úspešný partizánsky boj, faktorom podnecujúcim etnické napätie. Cornell pripúšťa, že tento faktor nemá sám o sebe schopnosť udržiavať mezdietské napätie, avšak pri jeho určitom stupni môže motivovať k ozbrojenému povstaniu ako jeho vhodná podmienka.⁶⁸

Kosovo predstavuje pomerne hornatú krajinu, kde síce nájdeme roviny v Metohiji a na Kosovom poli, tie sú však ohraničené pohorím Goljak, Mokra Gora a planinou Sar. Kosovo so svojim zalesneným a na mnohých miestach hornatým terénom poskytuje preto vhodné podmienky pre vedenie partizánskeho odboja.

Naopak Vojvodina predstavuje rovinatú a nížinatú oblasť agrárneho charakteru, ktorá nie je vhodná pre vedenie dlhodobého partizánskeho odboja voči centrálnej vláde.

Faktor hornatého terénu bol na Kaukaze rovnako ako BF etnickej koncepcie štátu prítomný vo všetkých prípadoch, kde konflikt vypukol a v troch prípadoch, kde nevypukol.⁶⁹ Je však dôležité dodať, že v Abcházsku a Osetsku došlo k ofenzívnej vojne a nie partizánskemu povstaniu, takže spojitosť s hornatým terénom tu nie je jednoznačná.⁷⁰

V Kosove, v ktorom došlo v 90. rokoch násilie prepuklo práve ako partizánske povstanie a nie ako vojenská ofenzíva, je tento faktor v plnej miere prítomný. Dá sa teda usudzovať, že hoci partizánske povstanie je iba jedna z foriem možného odporu voči centrálnej vláde, hornatý terén jeho vypuknutie za prítomnosti vysokého mezdietského napätia podnecuje, hoci celkovo nepatrí do skupiny veľmi silných BF. Vo Vojvodine tento faktor absentoval. Nepanuje tu teda úplná zhoda s Cornellovými výsledkami.

---

⁶⁸ CORNELL Svante, 2000, str. 39.

⁶⁹ Tamtiež, str. 117.

⁷⁰ Tamtiež, str. 226.

2.6 Faktor relatívnej demografie

Následkom populačnej explózie Albáncov v Kosove v priebehu 20. storočia a hromadného odchodu Srbov do iných, rozvinutejších častí bývalej Juhoslávie dnes Albánci tvoria drvivú, kompaktno usídlenú väčšinu populácie Kosova.⁷¹ Srbi tvorili v druhej polovici 80. rokov väčšinu iba v oblastiach Leposavic, Zubin Potok, Zvečan a miernu väčšinu v oblasti Štrpce. Okrem oblasti Dragaš, kde je veľká populácia slovanských Gorancov, na celom území Kosova dominujú kosovski Albánci.⁷² Je teda zrejmé, že Albánci predstavujú na tomto území etnicky homogénne a dominantné etnikum. Aj tento faktor je teda v Kosove v plnej miere prítomný. Zohral neprehliadnuteľnú úlohu aj pri samotnom vytváraní napätia v provincii. Populačná explózia Albáncov v spojení s odchodom srbských rodín z provincie, viedla k vytvoreniu konceptu genocídy srbského národa v Kosove, ktorý sa stal nástrojom srbského nacionalizmu a etnickej mobilizácie.

Práve nadobúdanie etnickej dominancie v Kosove, ktoré si historicky nárokujú aj Srbi, v nich vyvolalo pocit ohrozenia. Ten značne prispel k nárastu napätia v srbsko - albánskych vzťahoch. Je však otázne, či by bol tento faktor rovnako silný v prípade AJ, v ktorej je autonómne etnikum dominantné po stáročia. Charakteristika tohto BF, by sa preto dala užšie špecifikovať z dynamického hľadiska tak, že jeho pôsobenie je intenzívne za predpokladu, že autonómne etnikum získava následkom populačnej explózie v AJ dominanciu, ktorá v minulosti nebola historicky samozrejímavá.

Vo Vojvodine vytvorili Maďari pomerne homogénne osídlenie na severe, pričom väčšinu tvoria v okresoch Kanjiza, Senta, Ada, Backa Topola, Mali Idjos a Coka. S tým zásadným rozdielom, že v rámci celej provincie tvoria iba 14,28% populácie, a ich osídlenie je koncentrované len na severe provincie.⁷³ Z hľadiska reálnej demografie teda vo Vojvodine netvorí tak silné etnikum ako Albánci v Kosove a preto je tu tento faktor neprítomný.

---

71 Albánci dnes tvoria 88% populácie a Srbi 7%, porovnaj: www.cia.gov [online], 2010 [cit. 2010-03-22], The World Factbook, Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>>.

72 Porovnaj s prílohou č. 5, Etnická mapa Kosova.

73 *Ethnic groups of Vojvodina* [online], [cit. 2010-03-22], NationMaster.com. Dostupné z WWW: <<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Ethnic-groups-of-Vojvodina>>.,

Na základe Cornellových výsledkov sa jedná o pomerne slabý faktor, kedy sa ukázalo, že aj Abcházci, tvoriaci minoritu aj v rámci vlastnej autonómnej oblasti sa dokážu centrálnej vláde postaviť. Celkovo boli etniká, ktoré na Kaukaze bojovali čo do počtu veľmi malé.⁷⁴

Zo štúdia situácie v Kosove a vo Vojvodine, vychádzajú iné výsledky. Tu konflikt prepukol medzi Albáncami, ktorý tvorili v rámci svojej AJ dominantné etnikum, ale nevypukol vo Vojvodine, kde tento faktor prítomný nebol. Pričom jeho vplyv na vytváranie etnického napätia bol v Kosove značný.

2.7 Faktor príbuzného etnika

Hoci si kosovskí Albánci vytvorili špecifickú identitu Kosovarov, vždy sa považujú za Albáncov. To bol pre juhoslovanské špičky jeden z hlavných z argumentov, ktorým podmieňovali odmietanie albánskych požiadaviek na vytvorenie Kosovskej republiky. Kosovari patria v rámci Albáncov do podskupiny Gegov, žijúcich okrem Kosova aj na severe Albánska, pričom dominantnejšiu časť albánskeho národa tvoria Toskovia žijúci na juhu krajiny a v okolí Tirany. Kosovskí Albánci sa nerozhodli vytvoriť si špecifickú identitu Gegov, ktorá by im mohla pomôcť v ich snahe vytvoriť vlastnú republiku v rámci federácie. To dokazuje aj ich rozhodnutie nekodifikovať gegskú verziu albánštiny, ale používať toskskú verziu oficiálnu aj v samotnom Albánsku.⁷⁵ Kosovskí Albánci mali teda na svojich hraniciach etnicky príbuznú krajinu, ktorá potencióálne mohla podporovať ich secesionistické snahy.

Tento faktor je prítomný aj u vojvodinských Maďarov, ktorý obývajú územie hraničiace priamo s Maďarskom. V prípade Kaukazu bol tento BF prítomný takmer vo všetkých sledovaných prípadoch, okrem Adžarov, vrátane všetkých ostatných prípadov, kde násilie nevypuklo. Na základe týchto výsledkov došiel Cornell k záveru, že tento BF nezohráva výraznú roľu pri vytváraní a udržiavaní medzietnického napätia.⁷⁶

Rovnaké výsledky vyšli aj na základe tejto analýzy, kedy bol BF príbuzného etnika plne prítomný ako v Kosove, tak vo Vojvodine.

---

⁷⁴ CORNELL Svante, 2000, str. 226.

⁷⁵ MALCOLM, Noel, *Kosovo: A short history*, Londín: Pan Books, 2002., str. 328- 329.

⁷⁶ CORNELL Svante, 2000, str. 226.

2.8 Faktor ekonomickej výhodnosti

Faktor ekonomickej výhodnosti, zohrával v prípade Kosova jednu z kľúčových úloh pri vyostrovaní etnického napätia. Okrem zlého ekonomického a sociálneho stavu panujúceho v provincii počas celej existencie Juhoslávie popísaného v prvej kapitole stojí za zmienku, že masívne demonštrácie v provincii z roku 1981 boli motivované z počiatku čisto ekonomickými pohnútkami a etnicko - politický rozmer sa k nim pridala až neskôr, po tvrdom zásahu ozbrojených zložiek. Politika Belehradu na boj s nezamestnanosťou v Kosove spočívala do značnej miery v naberaní obrovského množstva študentov na vysoké školy. To malo za následok otrasné podmienky panujúce v študentských zariadeniach.⁷⁷ Celá demonštrácia bola preto spustená požiadavkami prištinských študentov, medzi ktorými boli z počiatku aj Srbi, na lepšie ubytovanie a menzu.⁷⁸ Celkovo boli albánske požiadavky na vymanenie z pod srbskej jurisdikcie a neskôr za vlastnú republiku najčastejšie dokazované zlým socioekonomickým stavom v provincii. Albánci verili, že ak sa provincia vymaní z pod Srbska a dostane sa do ich rúk, podarí sa im tento stav zvrátiť. Z faktov popísaných v prvej kapitole je zrejmé, že ekonomický faktor bol v Kosove silne prítomný.

Naopak Vojvodina tvorila v roku 1979, teda dva roky pred vypuknutím demonštrácii, 115% priemeru juhoslovanského HDP oproti kosovským 28%.⁷⁹ Jednalo sa teda nie len oproti Kosovu, ale aj juhoslovanskému priemeru o bohatú oblasť so slušnou životnou úrovňou. Ekonomický faktor tu na rozdiel od Kosova plne absentoval a vojvodinskí Maďari mohli v otvorenom konflikte s Belehradom stratiť svoju ekonomickú prosperitu.

Konflikty na Kaukaze boli podľa Cornellových slov viac o identite, vlastníctve územia a strachu, ako o ekonomike.⁸⁰ Vplyv tohto faktoru je, podľa jeho názoru v Kaukazskom kontexte nejasný a nedá sa s istotou určiť.⁸¹ V Kosove predstavoval tento BF jeden z najsilnejších a výrazne prispieval k vzniku medzietnického napätia v provincii. Naopak vo Vojvodine, kde bola miera napätia nízka, plne absentoval. Z toho sa dá usudzovať, že faktor ekonomickej výhodnosti môže za určitých podmienok vystupovať ako silný BF.

---

⁷⁷ MALCOLM, Noel, 2002, str. 334- 335.

⁷⁸ GIRGLE, Patric, 2009, str. 52.

⁷⁹ PRIFTI, Peter, 1984, str. 130- 131.

⁸⁰ CORNELL, Svante, 2000, str. 227.

⁸¹ Tamtiež, str. 226.

2.9 Vplyv background faktorov na etnické napätie v Kosove

V tejto kapitole prebiehala komparácia z hľadiska BF na dvoch úrovniach, medzi Kaukazom a Balkánom na jednej strane, a medzi Kosovom a Vojvodinou na strane druhej. Predmetom prvej komparácie bolo overiť predpoklad, že Cornellov teoretický rámec vytvorený v prostredí Kaukazu možno aplikovať aj na AJ na Balkáne. Porovnávané tu boli Cronellove zistenia ohľadne miery vplyvu jednotlivých BF na etnické napätie na Kaukaze, so zisteniami tejto práce ohľadne ich intenzity na Balkáne. Cornell označoval za intenzívnejšie faktory tie, ktoré sa vyskytovali viac v oblastiach kde napätie vypuklo a naopak menej sa vyskytovali v oblastiach, kde nevypuklo⁸². Pri tejto analýze sme mali na rozdiel od Cornella, ktorý porovnával deväť regiónov, k dispozícii iba dve oblasti a preto bola intenzita jednotlivých faktorov určená aj na základe ich konkrétneho pôsobenia počas sledovaného obdobia. Aplikácia Cornellovho teoretického rámca na Balkán objavila niekoľko zaujímavých podobností, ale aj odchýlok.

Faktor kultúrnych rozdielov sa ukázal byť v oboch prípadoch menej významným BF, keďže ako na Kaukaze, tak v Juhoslávii sa vyskytol aj v regióne, v ktorom k vypuknutiu násillia došlo, aj v oblasti v ktorej k nemu nedošlo, pričom nebola preukázaná jeho výnimočná úloha pri eskalácii napätia.

Rovnako faktor predchádzajúceho konfliktu a mýtizácie, spolu s BF národnej koncepcie štátu, sa ukázali byť významnými, z hľadiska vytvárania a udržiavania medzietnického napätia v oboch regiónoch. Predchádzajúci konflikt a mýtizácia boli zdrojom značného napätia v Kosove. Vo Vojvodine sa síce vyskytli predchádzajúce konflikty medzi jednotlivými etnikami, nedošlo však k ich mýtizácii. Národná koncepcia štátu bola prítomná v oboch AJ, avšak to bolo spôsobené faktom, že obe sledované oblasti predstavovali komponenty toho istého štátu. Nemení to nič na tom, že národná koncepcia štátu, ku ktorej začalo Srbsko v 80. rokoch prechádzať, vyvolala vlnu nacionalizmu popísaného v tretej kapitole, ktorý etnické napätie značne stupňoval.

---

⁸² Tamtiež, str. 110.

Podobnosť medzi oboma regiónmi je aj pri BF príbuzného etnika, ktorý sa ako v Srbsku, tak na Kaukaze, ukázal byť málo významným. Podobne ako faktor kultúrnych rozdielov, sa totiž vyskytol v oboch prípadoch a nebola preukázaná jeho špecifická úloha pri vytváraní napätia, či už v Kosove, alebo vo Vojvodine.

K rozdielnym výsledkom sme dospeli v dvoch prípadoch. Faktor relatívnej demografie zohral v Kosove omnoho významnejšiu úlohu pri vytváraní napätia, ako tomu bolo na Kaukaze. Tento BF, by však mohol vykazovať podobné výsledky, ak by bol dynamicky špecifikovaný, ako faktor intenzívny za predpokladu, nie len dominancie autonómneho etnika, ale skôr ako faktor nadobúdania tejto etnickej dominancie. Faktor hornatého terénu, hoci nepatrí medzi silné BF, zohral v prípade Kosova, kde vypukol partizánsky odpor, na rozdiel od Abcházka a Osetska, kde došlo k bežnej vojne o niečo významnejšiu úlohu. Je však otázne, či by podobne ako v Kosove nepôsobil aj v Abcházku a Osetsku, keby tam absentovali zdroje nutné vedeniu bežného vojenského konfliktu a partizánsky odpor by ostal jedinou alternatívou.

V otázke faktoru ekonomickej výhodnosti, ktorej vplyv na vytváranie etnického napätia, nedokázal Cornell vzhľadom na špecifickú situáciu na Kaukaze jasne identifikovať, poskytla táto práca jasnejšie výsledky. Ukázalo sa totiž, že v Kosove zohrával tento BF mimoriadne silnú úlohu, čoho dôkazom boli nepokoje z roku 1981, vyvolané práve zlými ekonomickými podmienkami v provincii.⁸³

Z aplikácie Cornellovho postupu na Kosovo vyšli v otázke vplyvu jednotlivých BF na mieru intenzity medzietnického napätia štyri totožné výsledky a dva menej zhodné. Tieto dva nekorešpondujúce BF by však pri svojom užšom vymedzení popísanom vyššie, mohli poskytnúť podobné výsledky. Jeho teoretický prístup sa teda dá pomerne dobre aplikovať aj na Balkáne, bez toho aby sme došli k príliš rozdielnym výsledkom.

Na základe týchto zistení, môžeme v Kosove vyčleniť skupinu slabších BF, medzi ktoré patria kultúrne rozdiely, hornatý terén a príbuzné etnikum. Môžeme však identifikovať aj skupinu silnejších BF, ku ktorým náležia úroveň predchádzajúceho konfliktu a mystizácia, národná koncepcia štátu, dynamicky poňatá relatívna demografia a faktor ekonomickej výhodnosti.

---

⁸³ MALCOLM, Noel, 2002, str. 334- 337.

Cieľom komparácie z hľadiska prítomnosti BF na úrovni Kosovo a Vojvodina, bolo overiť predpoklad, že zlyhanie autonómie v Kosove a naopak jej úspech vo Vojvodine, boli spôsobené rozdielnou mierou prítomnosti jednotlivých BF v oboch AJ. Z ich porovnania vyplynulo, že situácia v Kosove, bola z hľadiska BF vo vzťahu medzi Srbmi a Albáncami omnoho výbušnejšia, ako tomu bolo v prípade Vojvodiny a srbsko-maďarských vzťahov. V Kosove sa dajú v časoch Juhoslávie identifikovať všetky druhy background faktorov.

Vo Vojvodine bola silne prítomná iba národná koncepcia štátu, príbuzné etnikum a kultúrne rozdiely. Príbuzné etnikum pri tom nie je považované samo o sebe za faktor, ktorý by vytváral etnické napätie, ale skôr za faktor, ktorý zväčšuje šance autonómneho etnika v konflikte samotnom. Národná koncepcia štátu, resp. prechod k nej je zase faktor, ktorý vyplýva z vnútornej situácie celého štátu. Tá bola v prípade Srbska determinovaná celkovým oslabením federácie a napätými vzťahmi s kosovskými Albáncami hlavne po roku 1974. Prípád Kosova znova oživil srbský nacionalizmus, ktorý v druhej polovici 80. rokov prenikol na najvyššie miesta v Belehrade a následne začal pôsobiť celoplošne, čo sa prejavilo aj vo vzťahu Srbov voči vojvodinskej autonómii. Ako vyplynulo z prvej kapitoly, spustenie etnickej mobilizácie Srbov bolo vo veľkej miere výsledkom ústavy z roku 1974 a nepokojov v Albánsku z roku 1981, zatiaľ čo situácia vo Vojvodine bola tou dobou stále harmonická. Miera napätia medzi Srbmi a kosovskými Albáncami, ktorú nám dobre ilustrujú aj zistenia z tejto kapitoly, vyvolala radikalizáciu srbských vodcov a v kombinácii s oslabením federácie aj posun od občianskej koncepcie štátu k národnej, čo sa postupne prejavilo aj vo vzťahu Srbov k Vojvodine ako AJ.

Úroveň predchádzajúceho konfliktu a mystifikácia, bol faktor, ktorý sa vo Vojvodine vyskytol, avšak v omnoho miernejšej forme ako tomu bolo v Kosove. Na záver faktor hornatého terénu, ekonomický faktor a faktor relatívnej demografie vo Vojvodine na rozdiel od Kosova plne absentovali.

Z hľadiska Kosova sa ako najsilnejšie prítomné faktory dajú identifikovať ekonomická situácia, radikálny srbský vodcovia, predchádzajúce konflikty a mystifikácia a do určitej miery aj faktor relatívnej demografie vo svojom dynamickom poňatí. Ekonomická situácia Kosova a postavenie kosovských Albáncov tu totiž na rozdiel od Kaukazu zohrávali zásadnú rolu, čoho dôkazom sú demonštrácie z roku 1981. Hoci faktor radikálnych vodcov bol prítomný aj vo Vojvodine, kosovskí Albánci ho vzhľadom k tvrdej masmediálnej kampani srbských médií pociťovali obzvlášť

intenzívne a vyvolával v nich citeľnejší pocit ohrozenia. Rovnako škála predchádzajúcich konfliktov je vo vzťahu Srbov a Albáncov veľmi pestrá. Jej špecifikom je obrovská miera mystifikácie srbsko- albánskych, resp. srbsko-muslimských stretov na oboch stranách.

Vo Vojvodine bol celkovo prítomný iba jeden silný faktor (národná koncepcia štátu) a dva slabé faktory (kultúrne rozdiely a príbuzné etnikum). Ostatné tri silné faktory, medzi ktoré patria ekonomická výhodnosť, relatívna demografia a úroveň predchádzajúceho konfliktu a mytizácie, tu boli prítomné iba slabo, alebo vôbec. To by mohlo vysvetliť, prečo bol stupeň medzietnického napätia vo Vojvodine omnoho nižší ako v Kosove a prečo tu autonómia fungovala.

Z porovnania Kosova a Vojvodiny vyplýva, že prítomnosť dlhodobých faktorov etnického napätia vo vzťahu Srbov a kosovských Albáncov je omnoho väčšia a intenzívnejšia ako vo vzťahu Srbov a vojvodinských Maďarov, kde boli prítomné skôr slabé faktory. To by mohlo do určitej miery vysvetľovať, prečo napätie v Kosove na rozdiel od Vojvodiny pretrvávalo aj po udelení plnej politickej autonómie v roku 1974.

3. Kosovo po roku 1981 - Od etnickej mobilizácie k etnickému stretu

Už v predchádzajúcej kapitole bola zbežne načrtnutá úloha katalyzačných faktorov pri eskalácii konfliktu, avšak až pri popise vývoja v Kosove po Titovej smrti, je možné venovať sa im hlbšie. V tejto kapitole sa zameriam na vývoj udalostí v Kosove medzi rokmi 1981 až 1998, ktoré boli vyplnené práve eskaláciou medzietnického napätia vo vzťahu Srbov a kosovských Albáncov. To nakoniec v polovici 90. rokov vyústilo v otvorené povstanie Kosovarov voči Belehradu spojené s čistkami a masovým vyhánaním na oboch stranách. Cieľom kapitoly bude zistiť, akú úlohu zohrali jednotlivé KF pri prechode od napätia k násiliu a potvrdiť, prípadne vyvrátiť základnú hypotézu tejto práce, podľa ktorej autonómia poskytla kosovským Albáncom elity a organizačnú štruktúru, nutnú k vedeniu úspešného odporu voči centru.

3.1 Obdobie rokov 1981 až 1990- sud naplňajúci sa pušným prachom

Pre osemdesiate roky v Kosove je charakteristické, že rovnako ako búrlivý bol ich začiatok, bol aj ich koniec. Ohraničené sú masívnymi demonštráciami na jednej strane a odňatím kosovskej autonómie na strane druhej, pričom ich výplň tvorí stret srbského a albánskeho nacionalizmu.

Demonštrácie z roku 1981, ktoré zásadne vyostřili celý konflikt v Kosove a zamerali naň nie len pohľad Juhoslávie, ale aj veľkej časti sveta sa začali prozaicky 11. marca 1981, po tom ako našiel študent Prištinskej univerzity v polievke podávanej v menze švába.⁸⁴ Šváb v polievke, by sa mohol javiť ako banálny dôvod, pre jeden z najväčších nepokojov, ktorý otriasol Juhosláviou od konca druhej svetovej vojny, avšak pre študentov Prištinskej univerzity bez ohľadu na národnosť sa stal symbolom. Študenti univerzity sa následkom politiky znižovania nezamestnanosti, prostredníctvom naberania nových poslucháčov vysoko nad kapacitu univerzity ocitli v otrasnom sociálnom postavení. Tento stav bol ešte umocnený faktom, že žiaci neboli vo veľkom prijímaní na technické obory, ktoré im mohli poskytnúť dobré zamestnanie v rámci socialistickej Juhoslávie, ale na obory bez možnosti uplatnenia, ako albánska literatúra

---

⁸⁴ MALCOLM, Noel, 2002, str. 334.

a dejiny, ktoré boli navyše následkom politiky vytvárania mostu medzi Kosovom a Albánskom na úrovni vzdelávania pod priamym intelektuálnym a ideologickým vplyvom Tirany.⁸⁵ Protesty približne dvetisíc študentov, ktorých primárnym zdrojom boli slabé sociálne kondície prištinských študentov, v kontexte zlej ekonomickej situácie celej provincie, vyvolali prudkú reakciu miestnych autorít. Tie sa obávali možnej politizácie demonštrácii a narušenia ideologicky založeného atletického závodu „Titovej štafety mládeže“, ktorá mala 26. marca Prištinou prebiehať.⁸⁶ Spontánny protest bol ešte ten deň rozohnaný bezpečnostnými zložkami a situácia sa javila byť stabilizovaná.

Avšak o dva týždne sa začali už nie len pod taktovkou študentov nepokoje znova v Prizreni a v Prištine. Tentokrát už prerástli do násilností a na začiatku apríla vzplanula revolta v celej provincii. Protesty sa od prvej marcovej vlny nelíšili iba kvantitatívne počtom účastníkov a rozlohou zasiahnutého územia, ale aj kvalitatívne, kedy sa hnutie študentov za lepšie podmienky v menze a na internátoch rozšírilo o požiadavky samostatnej kosovskej republiky. V omnoho menšej, avšak pre juhoslávské médiá omnoho viditeľnejšej miere aj o marxisticko-leninské a proalbánske prejavy. Belehrad označil demonštrácie za antijuhoslávské a kontrarevolučné, pričom vytrvalo zavieral oči pred ich skutočnými príčinami, ktorých korene ležali najmä v celkovej sociálnoekonomickej situácii provincie v porovnaní so zvyškom Juhoslávie.⁸⁷

Teória tzv. Tyranského spiknutia sa neukazuje byť vierohodnou, pretože jednak boli aklamácie Hodžovmu Albánsku skôr marginálnou záležitosťou a získanie Kosova bolo proti celkovej Hodžovej politike izolácie, kedy by kosovský Albánci praktikujúci náboženstvo a zvyknutí vlastniť majetok prípadne obchodovať narušili svojim charakterom stalinistickú Albánsku spoločnosť, pečlivo budovanú celé desaťročia.⁸⁸ Bilanciou demonštrácii bolo oficiálne 260 zranených a 9 mŕtvych, pričom ich skutočné počty pravdepodobne dosahovali omnoho vyššie číslo.⁸⁹

---

⁸⁵ MERTUS, Julie, 1999, str. 28.

⁸⁶ GRINDLE, Patric, 2009, str. 52.

⁸⁷ Tamtiež, str. 53.

⁸⁸ MERTUS, Julie, 1999, str. 38.

⁸⁹ GRINDLE, Patric, 2009, str. 52.

Bezprostredne po nepokojoch nasledovala vlna zatýkania kosovských Albáncov a politická čistka, na najvyšších stranických postoch provincie. Nové kádre, ako napríklad predseda prezídia autonómnej oblasti Xhavit Nimani, boli v rámci normalizácie pomerov nahradené starými a osvedčenými funkcionármi.⁹⁰ Hoci sa situácia po roku 1981 následkom neustálej prítomnosti ozbrojených zložiek stabilizovala a nové demonštrácie sa už nekonali, psychologický dopad nepokojov bol ohromný. Aj poslední idealisti veriaci stále v možnosť harmonických vzťahov v provincii nazreli počas demonštrácii na obraz reality, ktorý bol viac než pochmúrny.

Z rozhovorov zozbieraných Julie Mertus s albánskymi aj srbskými svedkami demonštrácii a situácie, ktorá na stala po nich jasne vyplýva, že v období nasledujúcom po apríli 1981 sa pretrhali takmer všetky sociálne aj pracovné styky medzi kosovskými Albáncami a Srbmi, pričom medzietnické napätie začalo prerastať do otvoreného nepriateľstva.⁹¹

Na pozadí týchto nepokojov nemôžeme jasne identifikovať ani jeden z katalyzáčnych faktorov. K výraznejšej politickej transformácii v roku 1981 ešte v Juhoslávii nedochádzalo, hoci sa začali prejavovať prvé problémy, ktoré k nej mali neskôr viesť. Rovnako ani výraznejšia prítomnosť radikálnych vodcov, ktorí by mohli konflikty vyprovokovať sa na začiatku 80. rokov nedá potvrdiť. Čo sa zahraničnej podpory týka, vyššie sme ukázali, že nebolo v Hodžovom záujme získať pre Albánsko Kosovo a vplyv prohodžovských skupín bol marginálny. Na pozadí týchto demonštrácií môžeme vystopovať hlavne ekonomický background faktor, pričom miera jeho intenzity dokazuje, že v prípade Kosova bol skutočne mimoriadne silný a kľúčový. Tak, ako spustila ústava z roku 1974 srbský nacionalizmus, spustili demonštrácie z roku 1981 nasledované masovým zatýkaním Albáncov, vlnu albánskeho nacionalizmu, pričom sa Kosovo 80. rokov malo stať miestom ich vzájomného stretu.

---

⁹⁰ Tamtiež, str. 57.

⁹¹ MERTUS, Julie, 1999, str. 56- 74.

3.2 Úloha katalyzačných faktorov- prechod od napätia k násiliu

Pre obdobie 80. rokov v Kosove, boli charakteristické hlavne dva fenomény a to absolútna segregácia Kosovarov a Srbov, kedy začali obe komunity žiť vedľa seba oddelene na jednom území a hromadný odchod Srbov do ostatných častí Juhoslávie. Celkovú situáciu v provincii najlepšie ilustrujú dve udalosti, ktoré sa vďaka médiám dostali do stredobodu pozornosti v celej Juhoslávii a to Martinovičov prípad z roku 1985 a Paraćinský masaker z roku 1987. V oboch prípadoch sa jednalo o činy jednotlivcov, ktoré by sami o sebe nemali veľkú výpovednú hodnotu, avšak zaujímavá je pri nich hlavne reakcia vlády v Belehrade a autonómnej vlády v Kosove ako aj dopad na celú spoločnosť.

Prvého mája 1985 bol podľa juhoslovanských novín 56 - ročný roľník Djordje Martinović na svojom poli surovo napadnutý dvoma Albáncami, ktorí mu pri útoku mali vraziť do konečníka sklenenú fľašu. Dôvodom bola údajne podľa Belehradského denníka Politika, jeho neochota predať albánskym kupcom svoju pôdu, ktorá nebola na predaj. Pôda na predaj sa v kontexte masového odchodu Srbov z provincie stala v tých dňoch symbolom albánskej dominancie, spojenej so stratou Kosova a srbsko-albánskeho konfliktu ako takého.⁹² Symbolickosť sa tu prejavuje aj v druhej rovine a to extrémne ponižujúcej forme, akou bol útok vykonaný. Martinovičov prípad sa tak stal pre Srbov zhmotnením útrap ich druhov, ktorí v Kosove zotrávajú a nechcú opustiť túto posvätnú pôdu. Lokálne, hlavne albánske autority z počiatku Martinovićovu verziu prijali, avšak čoskoro prišli s tvrdením, že jeho zranenia boli výsledkom jeho zvláštnych sexuálnych praktík.⁹³ Pre každé etnikum v Kosove sa tak Martinovićov prípad, bez ohľadu na to aká bola skutočnosť, stal symbolom. Pre Srbov to bol symbol neskutočného poníženia, ktoré im spôsobuje faktické odobratie Kosova ústavou z roku 1974. Pre Albáncov sa tento prípad stal zase stelesneným srbskej zvrhlosti. V tomto smere nasledoval tvrdý stret albánskych a srbských expertov, ako aj celej spoločnosti.

---

⁹² Tamtiež, str. 100.

⁹³ MERTUS, Julie, 1999, str. 100- 101.

Dôvodom, prečo tento síce kuriózný, avšak z celonárodného hľadiska nie až tak významný prípad prilákal takú pozornosť⁹⁴ v celej federácii, bol práve kontext vyostrovania medzi- etnického napätia v provincii. Juhoslávská tlač tou dobou prinášala správy o národnostne motivovaných vraždách Srbov a Černohorcov spáchaných Albáncami, ako aj o explóziách v Prištine zapríčinených Albánskymi separatistami.⁹⁵

Demonštráciou vzplanutého nacionalizmu Srbov namiereného proti situácii v Kosove po roku 1974, sa stal pohreb Alexandara Rankovića v roku 1983, kedy stotisícový dav kričal jeho meno a požadoval návrat jeho pevnej ruky do provincie, ktorá bola za jeho éry pre Srbov miestom mieru a pokoja.⁹⁶ Realitu Kosova po roku 1974 im malo do budúca symbolizovať zase meno Djordje Martinović.

O dva roky neskôr, kedy sa odohral tzv. Paraćínský masaker, bolo už Kosovo ústredným nástrojom predvolebných kampaní v Srbsku.⁹⁷ Počas Parćínského masakru pravdepodobne pomätený vojak albánskeho pôvodu Aziz Kelmendi 3. septembra 1987 zastrelil niekoľko vojakov, medzi ktorými boli Srbi, dvaja Bosniaci, Slovinec a Chorvát a následne spáchal samovraždu. Útok bol Juhoslovanskými médiami označovaný za „výstrel proti Juhoslávii“ a organizovaný akt, pričom okamžite začal objavovať spojitosť medzi Kelmendiho činom a extrémistickým albánskym prostredím, v ktorom údajne vyrastal.⁹⁸ Je zrejmé, že v druhej polovici 80. rokov začala kosovských Albáncov ako hrozbu vnímať už aj oficiálna tlač. Tí už naďalej neboli chápaný z hľadiska kontrarevolúcie, ale z hľadiska národnej príslušnosti ako nebezpeční separatisti. Incidenty ako Martinovićov prípad, alebo Parćínsky masaker začali v kontexte hromadnej migrácie Srbov z Kosova pod taktovkou médií vytvárať pocit ohrozenia, ktorý ešte viac roztáčal etnickú mobilizáciu Srbov a Albáncov.

Nárast srbského nacionalizmu sa v podmienkach vytrácania ideologického náboja socializmu, stal vítaným novým zdrojom moci a popularity pre čelných predstaviteľov Srbska.

---

⁹⁴ O prípade informovali médiá ešte niekoľko mesiacov, pričom prezídium Federálnej ligy socialistickej aliancie pracujúcich ľudí Juhoslávie vydalo k tomuto prípadu svoje stanovisko ešte rok a po udalosti, Porovnaj: Mertus, Julie, 1999, str. 104.

⁹⁵ MERTUS, Julie, 1999, str. 96- 97.

⁹⁶ Tamtiež, str. 98.

⁹⁷ Tamtiež, str. 135.

⁹⁸ Tamtiež, str. 145- 147.

K vyostrovaniu vzájomného napätia prispel aj fakt, že oslabovanie komunizmu a vytrácanie sa starých tabu, uvoľnili kontrolu nad médiami a knižnými publikáciami.⁹⁹ Tie mohli začať o udalostiach v Kosove písať z národného hľadiska a postupne nasiakať nacionalizmom, čo by za Titovho života nebolo možné. Okrem značnej medializácie Markovićovho prípadu a Paraćinského masakru, ktoré vyvolali v Srbsku vlnu nevôle sa začali čoraz častejšie objavovať správy o znásilňovaní srbských žien v Kosove Albáncami, ktorí boli vykresľovaní ako nenapraviteľní násilníci. Pričom za predstavu znásilňovania srbských žien Albáncami možno nájsť rovnako, ako tomu bolo v Martinovićovom prípade, jasnú symbolickosť. Hoci podľa štúdie nezávislej komisie srbských právnikov z roku 1990 vyšlo najavo, že množstvo znásilnení na počet obyvateľov bol v Kosove omnoho nižší, ako v ostatných oblastiach federácie.¹⁰⁰

Táto zmena prístupu srbských médií súvisela s objavením sa prvého KF politickej transformácie v polovici 80. rokov, kedy sa juhoslovanský komunizmus čeliaci chronickým ekonomickým problémom a blížiacemu sa pádu bipolarity vytrácať a na jeho miesto začal v Srbsku čeliacom kríze v Kosove nastupovať nacionalizmus. Prvý katalyzačný faktor, politická transformácia sa začína prejavovať v polovici 80. rokov, pričom jeho indikátorom je ústup komunizmu a postupný nástup nacionalizmu.

Neschopnosť riešiť krízu na federálnej úrovni, spôsobená zmenami v ústave z roku 1974, bola už v polovici 80. rokov zrejme a mocenský boj jednotlivých oligarchií, ktoré sa pokúšali o jej riešenie aspoň v rámci vlastnej republiky sa rozohrel naplno.¹⁰¹ Zatiaľ čo v Slovinsku a Chorvátsku sa k moci začali dostávať zástancovia liberálnejšieho prístupu a ekonomickej transformácii v Srbsku začala stúpať hviezda Slobodana Miloševića, ktorý sa v roku 1986 stal šéfom straníckej organizácie Zväzu komunistov Srbska.¹⁰² Pre Miloševića bola reformná rétorika iba prostriedkom ako získať väčšiu popularitu a moc. Po tom, ako sa mu v roku 1987 podarilo odstrániť z politickej scény svojho najväčšieho rivala a bývalého ochrancu Ivana Stambolića, vycítil že situácia v Kosove a nacionalizmus, ktorý so sebou prináša, predstavujú ohromný zdroj politickej popularity a moci.

---

⁹⁹ MALCOLM Noel, 2002, str. 338.

¹⁰⁰ Tamtiež, str. 339.

¹⁰¹ TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 558- 559.

¹⁰² Tamtiež, str. 559.

Tou dobou, už etnická mobilizácia Srbov spôsobovaná napätím v Kosove dosahovala na najvyššie miesta spoločnosti, vyjadrením čoho sa stalo Memorandum srbskej akadémie vied a umení, vytlačené v roku 1986 v denníku Večernje novosti. Memorandum, ktoré vzniklo v spolupráci s Dobricou Ćosićom, hlavným propagátorom srbského nacionálneho programu, poukazovalo na hlbokú krízu srbského národa, spôsobenú jeho nerovnoprávnym postavením vo federácii a vyžadujúcu demokratizáciu spoločnosti.¹⁰³ Memorandum však v značnej miere poukazovalo aj na mizériu Srbov v Kosove. Dopad memoranda na Srbskú spoločnosť bol ohromný a hoci Miloševićova skupina ho najskôr odmietla, čoskoro prebrala jeho základné myšlienky.¹⁰⁴

Miloševićovým cieľom bolo získať kontrolu nad Juhosláviou, rozpad ktorej bol pre Srbov neprípustný, keďže mnoho z nich žilo za hranicami Srbskej republiky. Tí by sa po zániku federácie ocitli mimo svoju domovinu. Koncepcia „všetkých Srbov v jednom štáte“ mala pre srbské obyvateľstvo silne symbolický náboj.

Prvým krokom k tomuto cieľu však bolo obnovenie jednoty Srbska, narušenej ústavou z roku 1974. Jednota mala byť nastolená odstránením autonómneho postavenia Kosova a Vojvodiny a získaním kontroly nad Čiernou Horou. Stalo sa tak v rámci „anti - byrokratickej revolúcie“, ktorá vo Vojvodine vyvrcholila 5. Októbra 1988, kedy srbský dav obkľúčil centrálu Provinčného zastupiteľstva ligy komunistov a počas tzv. jogurtovej revolúcie prinútil provinčné zastupiteľstvo vzdať sa nátlaku Belehradu a odstúpiť.¹⁰⁵ Hoci bola táto akcia označená za „anti - byrokratickú“, jej podtext bol čisto nacionalistický za účelom obnovenia srbskej kontroly nad provinciou.

V prípade Kosova bola situácia zložitejšia a hlavných predstaviteľov Kosovskej autonómie Azema Vlasiho, Kolja Široku a Kačušu Jašariovú sa podarilo odstrániť až po mohutnom nátlaku a brutálnych útokoch Belehradskej oligarchie na jeseň 1988.¹⁰⁶ Ku koncu roku tak Milošević disponoval vo federácii štyrmi hlasmi, dvoma provinčnými, černo-horským a pôvodným hlasom Srbska, čím zmenil rovnováhu síl vo federácii a mohol uskutočniť potrebné ústavné zmeny.¹⁰⁷ V novej ústave z roku 1990 sa podľa článku šesť uvádza, že Srbsko zahŕňa autonómnu provinciu Vojvodina a autonómnu provinciu Kosovo a Metohia, ktoré disponujú formou územnej autonómie. Podľa článku

---

¹⁰³ TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 560- 561.

¹⁰⁴ Tamtiež, str. 560- 562.

¹⁰⁵ PEŠIĆ, Vesna, 2007, str. 12- 13, stiahnuté dňa: 6.4. 2010

¹⁰⁶ TEJCHMAN, Miroslav, 1998, str. 563.

¹⁰⁷ PEŠIĆ, Vesna, 2007, str. 13, stiahnuté dňa: 6.4. 2010

štyri je však „územie Srbskej republiky, jednotný celok, ktorého žiadna časť nesmie byť odňatá.“¹⁰⁸ Nová ústava pripútala obe autonómne oblasti k Srbsku omnoho pevnejšie, ako tomu bolo podľa ústavy z roku 1974 a garantovala im iba teritoriálnu, nie však politickú autonómiu.

V Kosove sa na rozdiel od Vojvodiny proti odstráneniu autonómnej vlády Azema Vllasiho, ktorého nahradil Miloševićov človek- šéf kosovskej polície Rahman Morina, zdvihla mohutná vlna nevôle, pričom na demonštráciach sa zúčastnilo až 800 000 Albáncov.¹⁰⁹ Vývoj situácie po nástupe Miloševića k moci v roku 1986 a zrušenie Kosovskej autonómie v roku 1990 sa v tomto kontexte dá chápať ako objavenie sa druhého a tretieho katalyzačného faktora, radikálnych vodcov a straty autonómneho postavenia.

---

¹⁰⁸ *Republic of Serbia, The Constitution*, 1990, článok 6., stiahnuté dňa: 29.4. 2010.

¹⁰⁹ BERISHA, Isuf, *Memorandum on Kosova and the Albanian Question in Former Yugoslavia* [online], 1991 [cit. 2010-04-06]. Alb-Net.Com - The Albanian Connection. Dostupné z WWW: <<http://www.alb-net.com/memo.htm>>.

3.3 Kosovo v 90. rokoch - od politiky nenásilného odporu k etnickému stretu

Zrušením kosovskej autonómie sa Milošević odhodlal k radikálnemu kroku, ktorý etnické napätie v Kosove vyostriť vysoko nad hranicu únosnosti. V marci 1989, v deň kedy mal Srbský parlament hlasovať o zmenách ústavy, vyšiel do ulíc albánsky dav, pri rozháňaní ktorého bolo usmrtených 23 osôb.¹¹⁰ Transformácia Juhoslávie, ktorá sa začala prejavovať v polovici 80. rokov mala za následok prienik nacionalizmu aj na najvyššie politické miesta a do médií. Zrušenie Kosovskej autonómie posunulo odpor kosovských Albáncov organizačne o stupienok vyššie. V júli 1990, prijali pred budovou parlamentu kosovskí poslanci ústavnú deklaráciu, charakterizujúcu Kosovo ako rovné ostatným jednotkám federácie. Po tom, ako bol 5. júla kosovský parlament s konečnou platnosťou rozpustený, zareagovali jeho poslanci pružne a už dva mesiace na to, počas stretnutia v Kacaniku prijal tieňový parlament novú ústavu, ktorá garantovala Kosovu rovnoprávne postavenie v rámci federácie.

Takto rýchla reakcia albánskych politických elít, bola umožnená organizačnou štruktúrou, vytvorenou na základe širokej autonómie z roku 1974. To dosvedčuje fakt, že jej iniciátormi boli práve poslanci autonómneho parlamentu.¹¹¹

Začalo sa obdobie nenásilného odporu na ktorého čelo sa postavil Ibrahim Rugova a Demokratická liga Kosova (LDK). Cieľom jeho novej tieňovej vlády už nebola iba autonómia, ale samostatnosť Kosova, za ktorú sa v tajnom referende postavilo takmer 100% Albáncov. Tieňovým štruktúram sa podarilo vytvoriť vlastný systém škôl, zdravotníctva a daní.¹¹² Po zrušení kosovskej autonómie, nasledovala vlna výpovedí albánskym zamestnancom, na miesta ktorých boli dosadení Srbi. Už bez tak zúfalá socioekonomická situácia provincie sa ešte viac zhoršila a Kosovo sa s tohto hľadiska zrútilo.¹¹³

---

¹¹⁰ BERISHA, Isuf, 1991, stiahnuté dňa: 6.4 2010.

¹¹¹ BĀTOR, Peter, Kosovský konflikt - história 20. Storočie, Zdroj: BĀTOR, Peter, *Kosovský konflikt - história 20. Storočie* [online]. 111 [cit. 2010-04-06]. Mepoforum. Dostupné z WWW : <<http://www.mepoforum.sk/regiony/balkan/kosovo/kosovsky-konflikt-historia-kosovo/>>.

¹¹² Tamtiež.

¹¹³ BERISHA, Isuf., 1991, stiahnuté dňa: 6.4. 2010.

Zaujímavo pôsobí v tomto smere porovnanie so situáciou vo Vojvodine, kde aj napriek rovnakej forme autonómie k podobnej reakcii a vytvoreniu tieňových štruktúr nedošlo. Dôvodom je väčšia etnická diverzita v provincii a menší podiel najdominantnejšieho nesrbského etnika Maďarov oproti kosovským Albáncom.

To posunulo odpor Kosovarov na vyššiu politickú úroveň, kedy sa sformovali tieňový parlament a vláda stojaci proti centrálnej vláde v Belehrade. Odpor však ostával naďalej v politickej rovine a nedošlo k ozbrojenému odporu, ani k občianskej vojne.

Cieľom politiky Rugovu a LDK v období pasívneho odporu bola snaha získať nenásilnou cestou medzinárodnú podporu pre samostatné Kosovo a vytvorenie dočasnej správy Kosova pod kontrolou OSN. Obdobie pasívneho odporu trvalo do roku 1995, kedy bola podpísaná Daytonská zmluva. Tá Kosovo napriek očakávaniam Kosovarov nijak nezahŕňala a stala sa pre jeho zástupcov veľkým sklamaním, pričom v plnej miere odhalila neefektívnosť stávajúcej taktiky. Daytonská zmluva bola zároveň jasným signálom, že medzinárodné spoločenstvo sa v Kosove nechystá zasiahnuť a že Albánci nemôžu rátať s podporou zo zahraničia.¹¹⁴

Cornell identifikoval podporu zo zahraničia ako katalyzačný faktor výrazne napomáhajúci eskalácii napätia.¹¹⁵ V Kosove však došlo k opačnému efektu, nebol to príchod zahraničnej podpory, čo vyhrotilo napätie a presunulo odpor Kosovarov z roviny politického odporu k ozbrojenému povstaniu, ale jej zamietnutie. Ako reakcia vznikla Kosovská oslobodzovacia armáda (UCK), ktorej akcie neboli v rokoch 1995 až 1997 ešte rozsiahle a orientovali sa na policajné stanice, prípadne jednotlivcov srbského pôvodu a Albáncov podozrivých zo spolupráce so Srbskom. Absencia faktoru zahraničnej podpory vyjadrená Daytonskou zmluvou spôsobila radikalizáciu časti kosovských Albáncov.

Je možné, že tu značnú úlohu zohral BF hornatého terénu, umožňujúci vedenie partizánskeho odboja. Zahraničná intervencia totiž predstavuje vypuknutie bežnej ofenzívnej vojny s cieľom oslobodiť vzbúrené územie. Kosovu ako hornatej oblasti sa po zlyhaní tejto možnosti ešte stále otvárala možnosť vedenia úspešnej partizánskej vojny, ktorá by v rovinatej oblasti bola ťažko uskutočniteľná. Takže to mohlo byť neobjavenie sa KF zahraničnej podpory v kombinácii s BF hornatého terénu, čo pri vysokej miere napätia vyústilo v partizánsky odboj.

---

¹¹⁴ BÁTOR, Peter, stiahnuté dňa: 7.4. 2010

¹¹⁵ CORNELL, Svante, 2000, str. 57.

UCK však v tomto období ešte stále chýbali zdroje, nutné k vedeniu rozsiahlejšieho ozbrojeného odporu. Tento stav sa zmenil následkom pádu albánskeho štátneho systému v roku 1997, kedy boli vyrabované zbrojné sklady ministerstva obrany a vnútra.¹¹⁶ Albánsko síce nestálo za kosovskými separatistami oficiálne, avšak medzi bežnými Albáncami sa Kosovary tešili značnej podpore. Väčšina zmiznutých zbraní tak skončila v rukách UCK, ktorá následne rozvinula otvorený a rozsiahli ozbrojený odpor voči centrálnej vláde v Belehrade, ktorý vyústil do vojny, etnických čistiek a ukončený bol až medzinárodnou intervenciou a bombardovaním Belehradu.

V rokoch 1990 až 1998 môžeme vystopovať vplyv dvoch katalyzačných faktorov. Prvým bola zahraničná podpora, ktorá sa aj napriek očakávaniam Albáncov v Daytonskej zmluve neobjavila. Práve jej absencia paradoxne prinútila Kosovarov usilujúcich o medzinárodnú podporu a intervenciu upustiť od nenásilnej stratégie a prejsť k ozbrojenému odporu a prispela k radikalizácii časti kosovských Albáncov. Absencia faktoru zahraničnej podpory teda napriek očakávaniam poskytla kosovským Albáncom motiváciu k ozbrojenému odporu, chýbala im však kapacita konať a transformovať svoju vôľu bojovať do reálu. Túto kapacitu konať značne zvýšil posledný KF, prístup ku zbraniam, ktorý sa objavil s pádom albánskeho štátu v roku 1997. Jeho výsledkom bol masívny vojenský odpor sprevádzaný medzietnickým násilím, ktoré nakoniec vyústilo až vo vojenskú intervenciu západných mocností.

Pružná reakcia kosovských Albáncov, sprostredkovaná autonómnymi elitami a inštitúciami, ktoré dokázali vytvoriť tieňové štruktúry a viesť okamžité politický odpor voči Belehradu popísaná vyššie, je potvrdením hlavnej hypotézy tejto práce.

---

¹¹⁶ BÁTOR, Peter, stiahnuté dňa: 7.4. 2010.

Záver

Kosovo, hoci neuznané Belehradom, dnes predstavuje fakticky samostatný štát. Mohlo by sa zdať, že tento stav znamená koniec jednej kapitoly balkánskych dejín, kedy došlo k vyriešeniu dávneho srbsko – albánskeho konfliktu. Každodenné správy o situácii v Kosove, popisujúce odpájanie srbských enkláv od komunikačných sietí, alebo pretrvávajúce etnické konflikty, nám však naznačujú, že táto predstava má s realitou iba málo spoločného. Kosovo nie len že nie je vnútorne stabilný štát, ale aj jeho samotná existencia je naďalej predmetom sporu nie len Srbov a Albáncov, ale aj svetových veľmocí a súdneho dvora v Haagu, na ktorý sa Srbsko v roku 2008 ohľadom štatútu Kosova obrátilo. Aj keď sa zdá nepravdepodobné, že by rozhodnutie medzinárodného súdneho dvora v prospech Srbska zvrátilo proces začleňovania Kosova do medzinárodného spoločenstva, znamenalo by pre Belehrad do budúca silný právny argument a otvorené zadné dvierka pre aktivity smerujúce k jeho opätovnému získaniu.¹¹⁷ Možnosť navrátenia Kosova Srbsku, spojeného s konfliktom a násilím, akého svedkami sme boli svedkami v 90. rokoch je stále prítomná a tak skoro sa pravdepodobne nevytratí. Vytvorením samostatnosti Kosova totiž nedošlo k riešeniu skutočného problému, ktorým sú nároky dvoch národov na toto územie, spojené s prítomnosťou veľkého množstva FEN v ich vzájomnom vzťahu. Kosovo sa síce posunulo od autonómie k samostatnosti, avšak skutočný problém, ktorý bráni nastoleniu mieru, pretrváva v nezmenenej podobe aj naďalej.

Predmetom tejto štúdie bola hypotéza, že udelenie autonómie kosovským Albáncom nie len že medzietnické napätie v provincii neutišilo, ale naopak výrazne prispelo k otvorenému odporu kosovských Albáncov voči centrálnej vláde. Ten následne vyústil do etnických čistiek a zahraničnej intervencie. Na túto hypotézu sa pevne viazala otázka, aké faktory spôsobili, že aplikácia autonómie v Kosove zlyhala, pričom nutný teoretický základ, pre objasnenie tejto otázky, poskytla už spomínaná analýza Svanteho Cornella v prostredí Kaukazu.

---

¹¹⁷ BARANEC, Tomáš, O štatúte Kosova sa bude rozhodovať v Haagu: Posledná nádej Srbska?, *EAQ* [online], 2008, 3, [cit. 2010-05-13], Dostupný z WWW: <http://www.eaq.sk/magazine/EAQ12_Balkan_Update.pdf>.

V prvej kapitole bolo dokázané, že ústava z roku 1974 poskytla kosovským Albáncom širokú autonómiu a zvýšila tak ich organizačnú úroveň, pričom na druhej strane oslabilu federáciu v prospech republík a autonómnych oblastí. Bol tu analyzovaný aj vývoj udalostí v Kosove v prvých rokoch od nadobudnutia autonómie. Z analýzy vyplynulo, že predpokladané upokojenie situácie sa nedostavilo, naopak napätie v provincii začalo postupne stúpať. Tento stav pred nás postavil nutnosť nájsť faktory, ktoré spôsobili, že Kosovo smerovalo na rozdiel od iných súčastí Srbska aj po prijatí autonómie ku konfliktu.

Výsledky analýzy, vykonanej v druhej kapitole potvrdili predpoklad, že v Kosove, kde bola popísaná prítomnosť všetkých typov BF, bola ich koncentrácia omnoho vyššia, ako vo Vojvodine, s ktorou bolo Kosovo porovnávané. Tam sme identifikovali ako prítomný iba jeden silný faktor, národnú koncepciu štátu a dva slabšie faktory, príbuzné etnikum a kultúrne rozdiely. Práve tento značný rozdiel v miere prítomnosti BF mal za následok zlyhanie autonómie ako nástroja určeného k zmierneniu medzietnického napätia v Kosove a naopak, jej úspech vo Vojvodine.

Cieľom tretej kapitoly, bolo analyzovať vplyv jednotlivých KF pri prechode od etnického napätia, k etnickému násiliu a overiť hypotézu celej práce, že autonómia v Kosove nie len že neprispela k zmierneniu situácie, ale bola naviac významným faktorom úspešného albánskeho odporu. Ukázalo sa, že každý KF posunul vzťah Srbov a kosovských Albáncov o krok bližšie ku konfliktu. Politická transformácia v polovici 80. rokov uvoľnila priestor nacionalizmu, ktorý začal postupne prenikať do médií a do politiky. Nástup radikálnych nacionalistických vodcov, započatý príchodom Slobodana Miloševića na politickú scénu, urobil z nacionalizmu oficiálnu politiku Belehradu. Nasledujúce zrušenie kosovskej autonómie v roku 1990, posunulo odpor Albáncov na politickú úroveň a stimulovalo vytváranie albánskych politických orgánov, požadujúcich nezávislosť provincie. Odoprenie zahraničnej pomoci v kombinácii s BF hornatého terénu, vytvorilo odhodlanie k ozbrojenému odporu voči centru. Prostriedky nutné k naplneniu tohto odhodlania poskytol nakoniec posledný KF, prístupu k zbraniam, čím sa v Kosove otvorila cesta k násilnému etnickému stretu.

Hlavnú hypotézu o autonómii ako faktore podnecujúcom vypuknutie násillia v Kosove, potvrdil vývoj udalostí po odňatí kosovskej autonómie v roku 1990, popisovaný rovnako v tretej kapitole. Ukázalo sa, že organizačná štruktúra kosovských Albáncov, vytvorená počas autonómneho štatútu, vyprodukovala okamžite po svojom zrušení tieňové štruktúry, ktoré umožnili pružnú a efektívnu reakciu Kosovarov na

vzniknutú situáciu. Poskytla tak nutné predpoklady, nie len k vzniku tieňovej vlády a parlamentu, ale aj ústavy, systému vzdelávania a zdravotníctva. Albánske elity, vytvorené autonómnymi orgánmi zohrali v tomto procese kľúčovú úlohu. Na ich čele povstali jedinci, vlastníaci špičkovú pozíciu v rámci skupiny, disponujúci mocou a vplyvom, schopný zmeniť sociálnu štruktúru Kosova a s ňou súvisiace normy. Je teda zrejmé, že schopnosť autonómnych inštitúcií produkovať elity je z hľadiska schopnosti autonómneho národa, odporovať v prípade núdze centrálnej vláde kľúčová.

Táto analýza vrhá viac svetla aj na koncept Balkánu ako Cohenovej zóny stretu. V Kosove nie je obrovská koncentrácia FEN preto, lebo predstavuje zónou stretu, ale je zónou stretu práve preto, lebo je tu veľká intenzita FEN. To vyplýva z faktu, že oblasť bývalej Juhoslávie nebola v dobe vypuknutia násilia miestom stretu mocností, práve naopak, prestala ním byť. FEN popisované vyššie, vyplývajú v značnej miere skôr z civilizačných rozdielov, ktoré sa v popisovanej oblasti za stáročia nahromadili. Je zrejmé, že Balkán rovnako ako Kaukaz patrí k zónam stretu, avšak nie je to ani tak stret mocností popisovaný Cohenom, ako skôr už v úvode dpomínaný stret civilizácií.

Komparáciou vplyvu BF na úrovni Balkán - Kaukaz, sme v druhej kapitole dospeli k podobným výsledkom z hľadiska ich vplyvu na medzietnické napätie. Zhodu sme zaznamenali celkovo pri piatich zo siedmych BF, kedy nezhodné výsledky vykazovali iba faktor hornatého terénu a faktor etnickej homogenity. BF hornatého terénu však bol u Cornella vzhľadom na to, že prakticky celý Kaukaz predstavuje hornatú oblasť, ťažko špecifikovateľný. Z výsledkov tejto analýzy vyplýva, že pri absencii zahraničnej podpory môže byť faktorom, ktorý motivuje k vedeniu partizánskeho odboja. Tento faktor bol Cornellom označený ako faktor hornatého terénu pravdepodobne vzhľadom na jeho úzke zameranie na oblasť Kaukazu. Ak však chceme tento BF, charakterizovaný primárne svojim vplyvom na schopnosť vedenia partizánskeho odboja, aplikovať aj na iné oblasti, bude nutné ho rozšíriť. Vhodné podmienky pre partizánsky odboj nepredstavuje iba hornatý terén, ale aj terén zalesnený. Z toho dôvodu bude vhodné, v prípade širšej aplikácie tohto prístupu, označovať daný BF skôr ako „faktor divokého terénu“. Rovnako BF relatívnej demografie sa ukázal byť omnoho silnejší ako na Kaukaze, čo je však spôsobené jeho dynamickým charakterom v Kosove. Je to totiž za pomerne krátku dobu prudká zmena v demografii autonómnej oblasti, čo stupňuje medzietnické napätie a nie len samotná etnická dominancia jedného národa.

Cekovo sa ukázalo, že Cornellov teoretický rámec, je možné dobre aplikovať aj v iných oblastiach, ako len na Kaukaze. Z tejto komparácie je zrejmé, že výskum vplyvu autonómie v kontexte FEN na mieru medzietnického napätia v AJ, môže byť aplikovaný na rozličné oblasti sveta. Dokáže pritom do značnej miery špecifikovať úroveň rizikovosti, týchto AP a ich náchylnosti k explózii etnického násilia v takej podobe, v akej sme mohli byť jeho svedkami na Kaukaze a na Balkáne.

Z predchádzajúcej analýzy teda vyplýva, že explózia násilia v Kosove, ktorej svedkami sme mohli byť v 90. rokoch, bola do značnej miery spôsobená poskytnutím širokej autonómie kosovským Albáncom, v kontexte vysokej intenzity BF vyvolávajúcich vysoký stupeň napätia v ich vzťahu so Srbmi. Autonómia sa pre nich za danej situácie stala iba nástrojom, ako efektívnejšie odporovať centrálnej vláde a v prípade núdze sa jej postaviť na vyššej organizačnej úrovni. Postupné objavovanie sa KF od polovice 80. rokov, viedlo od napätia k prepuknutiu násilia. Pokračovanie daného výskumu a jeho aplikácia na iné oblasti sveta by mohli dospieť v vytvorení pravidiel, podľa ktorých by sa dala určiť miera rizikovosti autonómie v konkrétnych prípadoch. To by vzniku etnického násilia mohlo, aspoň v niektorých prípadoch predísť a zabrániť eskalácii konfliktu.

Použitá literatura:

Pramene:

CONSTITUTION OF THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA [online], Belehrad: Secretariat of Information of the Federal Executive Council, 1963 [cit. 2010-03-3], Dostupné z WWW: <www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1963.doc>.

The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Ľubľana: DOPISNA DELAVSKA UNIVERZA, 1974., 310 s.

Republic of Serbia, The Constitution [online], Belehrad: 1990 [cit. 2010-05-10], Dostupné z WWW: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN019071.pdf>>.

Monografie:

SAUL, Cohen, *Geopolitics of the World System* [online], Boston: Rowman & Littlefield Publishing group, 2003, Dostupné z WWW: <<http://books.google.cz/books?id=QkMD8HKRlgoC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=true>>. 419 s.

CORNELL, Svante. *Autonomy and Conflict: Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus- Cases in Georgia*, Štokholm: Elanders Gotab, 2002, 248 s.

MERTUS, Julie. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. Los Angeles: University of California Press, 1999. 378 s.

GIRGLE, Patric. *Kosovo*, Praha: Libri, 2009, 162 s.

PELIKÁN, Jan. *Jihoslovanská krize: Kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996, 118 s.

HLADKÝ, Ladislav. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. Praha: H&H, 1993, 62 s.

MALCOLM, Noel. *Kosovo : A short history* . Londín : Pan Books, 2002. 492 s.

Zborníky:

DIMITRIEVIĆ Vojin, The 1974 Constitution as a factor in the Collapse of Yugoslavia, or as a Sign of Decaying Totalitarianism In: POPOV, Nebojša, *The road to War in Serbia*, Budapest: Central European University Press, 2000, 711 s.

TEJCHMAN, Miroslav, et al. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1998, 756 s.

DIZDAREVIĆ, Zlatko; MATEJEVIĆ, Predrag; STEVANOVIĆ, Vidosav, Strůjci války a míru. Praha: G plus G, 2003, 150 s.

PRIFTI, Peter. Kosova's Economic: Problems and Prospects, In: REPISHTI, Sami; PIPA, Arshi, *Studies on Kosova*, New York: Columbia university press, 1984, 276 s.

REPISHTI, Sami, The Evolution of Kosova's Autonomy Within the Yugoslav Constitutional Framework. In REPISHTI, Sami; PIPA, Arshi. *Studies on Kosova*. New York: Columbia university press, 1984, 276 s.

Odborné články:

HEHIR, Aidan, The Impact of Analogical Reasoning of US Foreign Policy towards Kosovo, *Journal of Peace Research* [online], 2006, 1, [cit. 2010-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/27640251>>., 67- 81 s.

ERIN, Jenne, A Bargaining Theory of Minority Demands: Explaining the Dog That Did Not Bite in 1990s Yugoslavia, *International Studies Quarterly* [online], 2004, 4, [cit. 2010-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3693533>>, 729- 754 s.

SHOUP, Paul, Yugoslavia's National Minorities under Communism, *Slavic Review* [online], 1963, 1, [cit. 2010-05-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3000388>>, 64- 81 s.

MILLER, Nicholas, The Nonconformists: Dobrica Covic and Mica Popovic Envision Serbia, *Slavic Review* [online], 1999, 3, [cit. 2010-03-03], Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2697566>>, 515- 536 s.

SEROKA, Jim, The Policy- Making Roles of the Yugoslav Federal Assembly: Changes, Trends and Implications, *The Western Political Quarterly* [online], 1984, 3, [cit. 2010-3-20], Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/448440>>, 363- 378 s.

PEŠIĆ, Vesna, *Ethnic Mobilization in Serbia* [online], 2007 [cit. 2010-03-25], Eur.AC Research, Dostupné z WWW:

<<http://www.eurac.edu/nr/rdonlyres/33ff862c-e91b-46cd-8a2a-b21e28c261f9/0/serbiareportweb.pdf>>

ŠKORVANKOVÁ, Eva, *Srbské mýty o Kosove* [online], 2007 [cit. 2010-04-01], Zahraničná politika, Dostupné z WWW:

<<http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=187>>.

BÁTOR, Peter, Kosovský konflikt - história 20. Storočie, Zdroj: BÁTOR, Peter, *Kosovský konflikt - história 20. Storočie* [online], 111 [cit. 2010-04-06]. Mepoforum. Dostupné z WWW:

<<http://www.mepoforum.sk/regiony/balkan/kosovo/kosovsky-konflikt-historia-kosovo/>>.

BARANEC, Tomáš, O štatúte Kosova sa bude rozhodovať v Haagu: Posledná nádej Srbska?, *EAQ* [online], 2008, 3, [cit. 2010-05-13], Dostupný z WWW:

<http://www.eaq.sk/magazine/EAQ12_Balkan_Update.pdf>, 46- 47 s.

BOKOVOY, Melissa, PAVLOVIĆ, Momčilo. *Research Team 1: Kosovo under Autonomy, 1974-1990* [online], 2010 [cit. 2010-03-13], College of Liberal Arts. Dostupné z WWW:

<<http://www.cla.purdue.edu/si/Team1Reporte.pdf>>.

BERISHA , Isuf, *Memorandum on Kosova and the Albanian Question in Former Yugoslavia* [online], 1991 [cit. 2010-04-06], Alb-Net.Com - The Albanian Connection, Dostupné z WWW:

<<http://www.alb-net.com/memo.htm>>.

REITMAYER, Morten, *Docupedia- Zeitgeschichte : Begriffe, Methoden und Debatten der zeithistorischen Forschung* [online], 11. 1. 2010 [cit. 2010-04-30], Eliten, Machteilen, Funktionseliten, Elitenwechsel, Dostupné z WWW:

<<http://docupedia.de/docupedia/index.php?title=Eliten&oldid=68904>>.

Internetové zdroje:

Ethnic groups of Vojvodina [online], [cit. 2010-03-23], NationMaster.com, Dostupné z WWW:

<<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Ethnic-groups-of-Vojvodina>>.,

The World Factbook [online], 2010 [cit. 2010-03-22], wwwCIA.gov, Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>>.

Zoznam príloh:

Príloha č.1: Zoznam použitých skratiek

Príloha č. 2: Tabuľka miery prítomnosti BF v Kosove a vo Vojvodine

Príloha č. 3: Porovnanie vplyvu jednotlivých faktorov z výsledkov tejto analýzy v Kosove a vo Vojvodine s Cornellovými výsledkami získanými na Kaukaze

Príloha č. 4: Vplyv jednotlivých KF na eskaláciu násilia v Kosove

Príloha č. 5: Geografická mapa Kosova

Príloha č. 6: Etnická mapa Kosova

Prílohy:

Príloha č.1: Zoznam použitých skratiek

AJ- Autonómna jednotka

BF- Background faktor

FEN- Faktor etnického napätia

KF- Katalyzačný faktor

Príloha č. 2: Tabuľka miery prítomnosti BF v Kosove a vo Vojvodine

Faktor	Kosovo	Vojvodina
<i>Kultúrne rozdiely</i>	Prítomný	Prítomný
<i>Úroveň predchádzajúceho konfliktu a mytizácia</i>	Prítomný	Menej prítomný
<i>Národná koncepcia štátu</i>	Prítomný	Prítomný
<i>Hornatý terén</i>	Prítomný	Neprítomný
<i>Relatívna demografia</i>	Prítomný	Neprítomný
<i>Príbuzné etnikum</i>	Prítomný	Prítomný
<i>Ekonomická výhodnosť</i>	Prítomný	Neprítomný

Príloha č. 3: Porovnanie vplyvu jednotlivých faktorov z výsledkov tejto analýzy v Kosove a vo Vojvodine s Cornellovými výsledkami získanými na Kaukaze

Faktor	Kosovo a Vojvodina	Kaukaz
<i>Kultúrne rozdiely</i>	Slabý	Slabý
<i>Úroveň predchádzajúceho konfliktu a mytizácia</i>	Silný	Silný
<i>Národná koncepcia štátu</i>	Silný	Silný
<i>Hornatý terén</i>	Silný za určitých	Slabý

	podmienok	
<i>Relatívna demografia</i>	Silný za určitých podmienok	Slabý
<i>Príbuzné etnikum</i>	Slabý	Slabý
<i>Ekonomická výhodnosť</i>	Silný	Slabý

Príloha č. 4: Vplyv jednotlivých KF na eskaláciu násillia v Kosove

<i>Katalizačný faktor</i>	Politická transformácia	Radikálni vodcovia	Zrušenie autonómie	Zahraničná pomoc	Prístup k zbraňam
<i>Doba jeho objavenia</i>	Polovica 80. rokov	1986	1990	V sledovanom období neprítomný.	1997
<i>Účinok</i>	Vytvorila ideologické vákuum, ktoré sa rýchlo vyplnilo nacionalizmom. Ten začal postupne prenikať na najvyššie miesta v spoločnosti.	Vstup Slobodana Miloševića mal za následok umelé živenie dovtedy skôr spontánneho nacionalizmu. Následkom bolo, že nacionalizmus sa v Srbsku postupne začal stávať oficiálnou politikou.	Agresívne zrušenie Kosovskej autonómie klikou Slobodana Miloševića stimulovalo vytvorenie tieňového kosovského parlamentu a vlády, ktorá sa politicky postavila proti centrálnej vláde. Konflikt sa tak presunul na politickú úroveň.	Odporenie zahraničnej pomoci v Daytonskej zmluve prinútilo Albáncov ustúpiť od politiky pasívneho odporu a prejsť k snahe o riešenie konfliktu násilím. Kosovarom však zatiaľ chýbali zdroje, nutné k vedeniu povstania.	Politický kolaps Albánska a rozkradnutie zbrojných skladov, obsah ktorých sa dostal do rúk UCK, poskytlo Albáncom kapacitu konať a otvorene proti Belehradu vojensky povstať.

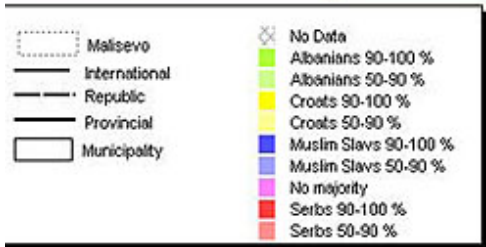
Príloha č. 5: Geografická mapa Kosova

Zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/kosovo_pol98.jpg

Príloha č. 6: Etnická mapa Kosova

Ethnic Majorities 1991

Yugoslav Census (1991)		
Albanian	1,596,072	81.6%
Serbian	194,190	9.9%
Muslim	66,189	3.4%
Roma	45,745	2.3%
Other	53,989	2.8%
Total	1,956,185	

NOTE
The majority of ethnic Albanians boycotted the 1991 census. The table on the left reflects official estimates made by the Yugoslav Institute of Statistics.

Humanitarian Community Information Centre
 Pristina, Kosovo - 10 February 2000
 Sources: NIMA, Yugoslav Institute of Statistics, UNHCR

Zdroj: <http://euroheritage.net/kosovoethnicmap.JPG>

Summary

Kosova is de facto independent state, today. This does not mean that the problem, which dominated this region in recent decades, was solved. In fact, ethnic conflict in this area, have lasted with the same intensity as it did in last years. Kosovo's independence, did not solve the real problem of this region, witch is aspiration of both Serbs and Albanians on it in context of extremely high intensity of factors, leading to ethnic conflict in relations between both nations.

This study worked with hypothesis, that broad autonomy granted to Kosova by the constitution of 1974, has caused escalation of ethnic conflict, rather than avoiding it. It has produced elites and given the autonomous ethnic new tools of ethnic mobilization. This failure was determined by the high level of factors leading to ethnic conflict in Kosova.

The first chapter described evolution of Kosova's autonomy from 1945 till 1974 and analyzed its nature following the constitution of 1974. The main question, which arose from this chapter was why broad autonomy granted by the constitution did not help to improve the relations of Serbs and Albanians, but started the escalation of conflict.

The main goal of the second chapter, was to find adequate answer at this question, by applying Cornell's theoretical concept of factors leading to ethnic conflict on Kosovo. There were two important comparisons in this context. First, we had to compare the intensity of factors leading to ethnic conflict in Kosovo and Vojvodina, two autonomous provinces of Serbia, to confirm assumption that high intensity of these factors compared to Vojvodina was reason, why Kosova's autonomy has failed. The goal of the second comparison was to find out if the analysis of thees factors in Kosova rise similar conclusions as did Cornells analysis in Caucasus. It was showed, that the intensity of factors leading to conflict was really much higher in Kosova as in Vojvodina. It was also showed that the theoretical concept created by Cornell can be well applied in other cases, but it is important to conduct further research on this field.

In the last chapter, I have described the impact of catalyzing factors on outbreak of open ethnic conflict and violence, caused by ethnic tension between Serbs and Albanians in Kosovo. Furthermore the Albanian ethnic mobilization after repeal of

autonomy in 1990 showed us, that it was organized by Albanian elites and institutions created by former autonomy. This finding supported main hypothesis of this work, about the role of autonomy in Kosova, which was not in Serbo – Albanian relations, a stabilizing factor, but it enabled the open resistance of Kosovo Albanians to Belgrade.

This analysis was meant to show, that the application of autonomy, does not necessarily avoid explosion of ethnic conflict between dominant nation and autonomous nation in a country. On the contrary, in combination with presence of many factors leading to ethnic conflict, autonomy can cause even more damage by giving the autonomous nation, tools and elites important for success. A further research in this area, could in some cases avoid, such a violence and destruction caused by ethnic conflict, in the future.